

Sažetak

Članak se sastoji od četiri veće cjeline. U prvoj cjelini riječ je o Bibliji općenito s obzirom na pastoral mladih. Kako bi se Biblija razumjela i kako bi se znalo što je ona, valja je i čitati. Biblija ima razne dimenzije: ona je tekst, ali i književno, vjersko, povijesno i kulturno djelo u kojemu se otkriva i utjecaj raznih kultura drevnoga svijeta. Biblija je jedinstveno djelo koje prikazuje slojevitost povijest. Postoje razni modeli i metode biblijskog čitanja, a valja imati na umu kako je Biblija prikladna i kao knjiga za molitvu. U drugoj cjelini riječ je o Starome zavjetu. Autor tumači starozavjetnu poruku o počecima, proročki mentalitet i biblijsku mudrost. Treća cjelina ukazuje na važnost vremena između dvaju Zavjeta, pri čemu autor spominje neke antičke autore i njihova djela važna za razumijevanje Biblije, npr. djela Josipa Flavija. Četvrta cjelina govori o Novom zavjetu, u kojemu se očituje raznolikost stila pisanja, a svima je novozavjetnim spisima zajednička vjera u Isusa Krista umrloga i uskrsloga. Autor zaključuje upućivanjem na mjesta pojedinih novozavjetnih knjiga posebno važnih za pastoral mladih.

Ključne riječi: Biblija, Biblija u pastoralu mladih, Stari zavjet, vrijeme između dvaju Zavjeta, Novi zavjet

A. BIBLIJA OPĆENITO

1. MLADI I BIBLIJA

Kakav je stav današnjih mladih pred zbirkom svetih knjiga koju kršćani oduvijek nazivaju Biblijom? Uzimajući kao primjer mlade Talijane, mogu se razlikovati dvije vrste mladih s obzirom na njihov stav prema Svetome pismu.

Velik dio mladih ne poznaje ili je vrlo rijetko čitao tek djelić Biblije. U svom istraživanju o vjeri mladih u Italiji, G. Milanesi govori o 93 do 95 posto mladih koji su »rijetko« ili nisu »nikada« čitali Bibliju.

S druge strane, ima i mnogo mladih koji su uključeni u crkvene pokrete i organi-

zacije i koji žive svoje iskustvo kršćanske vjere ili je nastoje produbiti dajući velik prostor sučeljavanju s Božjom riječju sadržanom u Bibliji.

Što se tiče prve skupine, ne može se misliti, kao što kojiput uvjeravaju kršćani nekatolici, da bi bilo dovoljno što više popularizirati sveti tekst kako bi se riješio taj problem i spasilo mlade. Nezainteresiranost mladih za Bibliju izražena je nečim još dubljim: odnosi se na sadržaj njihove

* Naslov izvornika: »Bibbia«, u: *Dizionario di pastorale giovanile*, Elle Di Ci, Leumann (To) 1991, str. 92-104; »Bibbia – Antico Testamento«, *ondje*, str. 104-114; »Bibbia – Intertestamento«, *ondje*, str. 114-116; »Bibbia – Nuovo Testamento«, *ondje*, str. 116-120.

vjere u Boga, u Krista, u Crkvu, a ponekad i u sam smisao života. Valja se prije svega jasno suočiti s tim problemima da bi se zatim moglo pokazati kako kršćansku religiju, budući da je ona objavljena religija, valja upoznati u njezinim izvorima. Prvi među tim izvorima je Biblija koja u svojem trostrukom raščlanjivanju u Starom zavjetu, Međuzavjetu i Novom Zavjetu opisuje beskonačni put Božje riječi.

Kad je riječ o drugoj kategoriji mladih, valja podsjetiti kako je nužan ne samo kvantitativni pristup biblijskim knjigama, kao što je ponekad slučaj, nego i sve produbljeniji pristup koji polazi od poznavanja onoga što je Biblija sama u sebi, od njezinih glavnih kulturalnih dimenzija, od različitih raščlanjenja, ispravnih metoda čitanja, jasnog vrednovanja za molitvu i za vlastiti duhovni život. To su pravci o kojima će biti riječi i u ovome članku.

2. ŠTO JE BIBLIJA

Najbolji način da se razumije što je Biblije jest njeno čitanje.

Mladi mogu pristupiti Bibliji bez ikakva napora. Ako je djeci možda potrebna Biblija u antologijskom obliku, kao što je npr. »Biblija za djecu« s izabranim dijelovima za koje je napisan dodatni uvod, poput »svete povijesti«, mladima se može u ruke staviti cijela Biblija i pozvati ih se na njezino čitanje npr. pomoću posebno organiziranog plana.¹ Drugi od mogućih načina predložiti ću kasnije u trostrukom raščlanjivanju tema: Stari zavjet, Međuzavjet, Novi zavjet. Potreban je izravni kontakt sa Svetom knjigom, koji će ujedno biti i postupan, raščlanjen i koji će imati u vidu posebne zahtjeve mladih, pa prema tome i neke točke kojima valja dati prednost u procesu mladenačkog poosobljenja Biblije.

Želeći to izraziti općenito i jednostavno, lako shvatljivim riječima, moglo bi se reći npr. ovako: Biblija je Božja »biografija«; Biblija je Božja »autobiografija«, Biblija je »svitak«, »sjeme«, »hrana«.

- Biblija je Božja »biografija«. Ona je pripovijedanje Božjega »života«. Bog ulazi u svijet stvaranjem stvari i ljudi, izabire jedan narod, živi s njime kako bi ga uveo u Obećanu zemlju i u Kristu mu darovao spasenje. Riječ je pripovijedanju raspoređenom u 73 knjige, 46 Staroga zavjeta i 27 Novoga zavjeta, tijekom razdoblja od trinaest do četrnaest stoljeća, od Mojsija (13. st. pr. Kr.) sve do Ivana (kraj 1. st. po Kr.).
- Biblija je Božja »autobiografija«. Budući da je Bog sam autor te »povijesti« u kojoj nam on, nadahnjujući svete autore, opisuje svoje čine ljubavi, mogli bismo Bibliju nazvati i Božjom »autobiografijom«.
- Biblija je »svitak«. U tehničkom smislu riječi, zato što su svete knjige bile napisane na svicima (lat. *volumen*), valjalo ih je za čitanje odvijati. U sadržajnom smislu također, jer se u Bibliji »odvija ju« Božji pothvati te »povijesti ljubavi« kojoj su ljudi ne samo gledaoci nego i protagonisti.
- Biblija je »sjeme«. Mora pasti na plodno tlo da bi niknula. Cjelokupna tema »Božje riječi« to pokazuje. Biblija je poruka života koja potiče klijanje života u onome tko je čita. Biblija se obogaćuje životom mladog čovjeka, njegovim očekivanjima i nadanjima, a život mladoga čovjeka obogaćuje se Biblijom.
- Biblija je »hrana«. Kod Ezekijela čitamo: »I reče mi: 'Sine čovječji, progutaj

¹ Usp. C. BISSOLI, *La Bibbia nella scuola*, Queriniana, Brescia 1982.

što je pred tobom! Pojedi taj svitak, te idi i propovijedaj domu Izraelovu! Otvorih usta, a on mi dade da progutam svitak i reče: 'Sine čovječji, nahрани trbuh i nasiti utrobu svitkom što ti ga dajem!' I pojedoh ga, i bijaše mi u ustima sladak kao med« (*Ez 3,1-3*). Riječ je o simboličnoj i vrlo izražajnoj gesti. Drugi vatikanski sabor nas u konstituciji »Dei verbum« podsjeća da su »Božja riječ« i »tijelo Kristovo« cjelovita hrana kojom se sinovi Crkve moraju hraniti.

Biblija se predstavlja kao poruka spasenja koje je utjelovljeno u ljudsku povijest. To progresivno očitovanje Boga koji želi spasiti čovjeka u povijesti ima razne etape, pri čemu je ona koja slijedi uvijek viša od prethodne, a sve su usmjerene prema objavljenju Krista, središta povijesti spasenja.

Na početku Staroga zavjeta nalazi se *Tora*. Tako Židovi zovu prve knjige: Bog i čovjek od stvaranja svijeta sve do ulaska u Obećanu zemlju (*Post, Izl, Lev, Br, Pnz*). Njihovo je srce savez na Sinaju i *povelja slobodnih ljudi*, koja je poznatija kao *Dekalog* ili *Deset zapovijedi*. Nakon velikog *deuteronomističkoga povijesnog* (*Jš, Suci, 1/2 Sam, 1/2 Kr*) i *kroničarskog dijela* (*1/2 Kr, Ezd, Ne*) slijede *proroci pisci* (*Iz, Jer, Ez, Dan, Hoš, Jl, Am, Jon, Mih, Hag, Zab, Mal, Hab, Sef, Ob, Nah*) te *drugi spisi*, koji su kod kršćana poznatiji kao *mudrosna literatura* (*Izr, Job, Prop, Ps*). *Deuterokanon-skima* se zovu neke knjige koje Crkva nije uvijek priznavala nadahnutima (*Tob, Jdt, Est, 1/2 Mak, Mudr, Sir, Bar*).

Između posljednje knjige SZ i prve knjige NZ proteže se osobito važno stoljeće jer predstavlja kontekst u kojemu se razvija Isusova formacija, mentalitet i teologija. To je razdoblje u kojemu nastaje opsežna literatura koja je, iako nije dio kanona nadahnutih knjiga, jako važna za shvaćanje

same Biblije. Riječ je o razdoblju koje se danas naziva *Međuzavjetom*, jer se nalazi između dva Zavjeta i tvori tkivo koje ih povezuje. Dio tog razdoblja su npr. *Biblija* Josipa Flavija, aramejske Biblije ili *Targum*, grčka Biblija ili *septuaginta*, zatim *židovska apokaliptika* i drugi spisi.

Nakon toga slijede spisi Novoga zavjeta. Nakon *sinoptičkih Evanđelja* (*Mt, Mk, Lk*) i *Lukinih spisa* (*Lk, Df*) slijede *Ivanovi spisi* (*Iv, 1/2/3 Iv, Otk*), *Pavlovi spisi* (*Rim, 1/2 Kor, Gal, Ef, Fil, Kol, 1/2 Sol, 1/2 Tim, Tit, Fil*) te *Poslanica Hebrejima* (*Heb*) i *katoličke poslanice* (*Jak, 1/2 Pt, Jdt*).

3. NEKE DIMENZIJE BIBLIJE

3.1. *Tekst*

Prvo što treba imati na umu kad se pristupa Bibliji jest tekst. Napisani tekst koji imamo u rukama u hrvatskom prijevodu preveden je s hebrejskog, aramejskog i grčkog jezika.

Kritika teksta je znanost koja, služeći se najdrevnijim svjedočanstvima na papirusu ili pergameni, nastoji što je moguće točnije i sigurnije rekonstruirati tekst što bliže izvornom tekstu. Nedavna arheološka otkrića, napose ona u Ugaritu i u Qumranu, osobito su pomogla toj znanosti.

Valja zatim izabrati dobar prijevod izvornoga biblijskoga teksta, u kojemu su provedeni najbolji egzegetski izbori i kod kojih je moderni govor usklađen s biblijskim govorom. U Italiji postoje dvije vrste takvoga prijevoda: prilično doslovni, kao što je liturgijska Biblija Talijanske biskupske konferencije², te Biblija u suvremenom

² Najbolji takav prijevod s obzirom na naslove, podnaslove i bilješke je *La Bibbia di Gerusalemme* u izdanju izdavačke kuće Edizioni dehoniane iz Bologne. (U Hrvatskoj također postoji odgovarajuće hrvatsko izdanje, *Jeruzalemska Biblija*, izdavačke

govornom jeziku, u kojoj su prevoditelji napose vodili brigu da prenesu božansku poruku.³

Mlade valja naučiti listati Bibliju po njenim glavnim podjelama ili etapama i uz uočavanje pojedinih knjiga. Kad se sučele s konkretnim tekstom, moraju ga znati čitati. Tekst je uvijek neki odgovor. Valja mu stoga uputiti prikladna pitanja žele li se primiti pravi odgovori. Valja naučiti čitati tekst ne dopuštajući da nas ometaju stvari koje se ne odnose izravno na tekst.

3.2. Književno djelo

Biblija je književno djelo. Stoga ima neke značajke koje valja imati na umu. Prije svega treba voditi računa o stilističkom istraživanju uz proučavanje stilističkih postupaka i načina koji su svojstveni svakom autoru i njegovom lingvističkom i kulturalnom okruženju. Zatim valja voditi računa o pjesničkim i materijalno-izričajnim vidovima kojima su bogate mnoge biblijske knjige, nadasve one pjesničke. Nužno je osim toga brižljivo proučavati rječnik koji je svojstven svakom autoru.

U svakoj biblijskoj knjizi valja prepoznati prethodne literarne cjeline što ih je u nju spojio konačni redaktor koji je mnogo puta izmijenio svoje izvore, dodajući im nešto svojega i povezujući ih tako da im dade svoje tumačenje. Biblija je bogata vrlo različitim simbolima koje valja prepoznati i znati odgonetnuti, od onih najjednostavnijih do onih najsavršenijih. Druga značajka je raznovrsnost oblika, shema ili »literarnih vrsta« u Bibliji koje se, kao što kaže DV 12, prepoznaju u nekoliko načina izražavanja tipičnih za neko razdoblje ili za neki narod. Jedni se i dalje javljaju u našim književnostima, dok drugi pripadaju samo istočnjačkim književnostima. Evo nekoliko primjera: himan (kao neki psalmi),

prisnodoba (kao one u Evanđelju), pripovijest, pismo itd.

3.3. Vjersko djelo

Istina koju valja tražiti u Bibliji nije istina znanstvene prirode, nego vjerska, spasenjska istina. Biblija nas želi upoznati s Božjim naumom koji je zasnovan i ostvaren za naše spasenje. Kako bi se Biblija razumjela, valja se postaviti na to motrište. Istina je da nam Biblija pruža povijesne, zemljopisne, znanstvene, filozofske informacije, ali njezino je motrište želja da nam priopći one istine koje su nam potrebne za naše spasenje. Tako npr. u prvim poglavljima Knjige Postanka autor, iako opisuje svemir, ne želi prenijeti nikakav nauk znanstvene vrste. Njegov svemir je onakav kakvim su ga vidjeli ljudi prije Kopernika i Galileia. »Konkordizam«, tj. teorija koja želi pronaći »slogu« između Biblije i znanosti je pogrešna. Npr. autor u prvim poglavljima Knjige Postanka opisuje svemir kako ga vidi čovjek njegova vremena. I astronom kazuje svom djetetu da sunce izlazi. Oduvijek su ljudi nastojali otkriti odakle i zašto su na zemlji. Tijekom mnogih stoljeća na Zapadu se podrijetlo čovjeka prikazivalo prema biblijskom opisu. Danas paleontološka i pretpovijesna otkrića iznose nove činjenice. Znanost međutim ne može odgovoriti na sva pitanja koja postavlja čovjekovo rođenje. Moguće je iznova postaviti pitanje biblijskim tekstovima kako bi se utvrdilo u kojem su odnosu prema znanosti. Svakako!⁴ Kako se Biblija

kuće Kršćanska sadašnjost, koje sadrži bilješke preuzete iz izvornog francuskog prijevoda. *Nap. prev.*)

³ Usp. *Parola del Signore. La Bibbia in lingua corrente*, LDC/ABU.

⁴ Usp. S. DUGUET, *L'uomo alla ricerca delle sue origini. La risposta della Bibbia e della scienza*, Edizioni Messaggero, Padova 1986.

postavlja prema evolucionističkom poimanju svemira? Za Bibliju sve stvari proizlaze izravno od Boga, koji je stvoritelj svijeta i čovjeka. Tako npr. dok Biblija kaže da Bog izravno stvara nebeski svod, za čovjeka kaže da se služi zemljanom prašinom, a za biljke da se rađaju iz plodnosti zemlje, dakle spominje drugotni uzrok koji je položen zapovijedi višnjega Stvoritelja. Dakle, to nije u suprotnosti s onim što kaže znanost, koja u razvoju stvorenja dopušta postojanje drugotnih uzroka. Za određivanje tih drugotnih uzroka znanost i Biblija slijede međutim dva različita kolosijeka. Prema tome, ne postoji nikakva teološka oprečnost između evolucije i Biblije.

Evolucionističko stvaranje nije teološki apsurdno, iako Biblija naučava nepromjenjivo stvaranje, tj. stvaranje koje se ne odvija evolucijom vrsta. Nužno je priznati kako, izravno ili neizravno, život dolazi od Boga, posebice život čovjeka koji je slika Božja. Isključuje li Biblija mogućnost poligenizma (više prvotnih parova koji su svi istog podrijetla)? Pripovijedanje o stvaranju Adama i Eve, iako se predstavlja kao monogenističko (samo jedan par od kojega potječe čovjek), po sebi ne isključuje tu mogućnost. Štoviše, nakon što se u početku prizna »poseban Božji zahvat«, tj. ulijevanje duhovne duše, ono što se moglo dogoditi u trenutku hominizacije, tj. kad se ljudski rod uzdigao od životinjskoga, prema nekim autorima, hipoteza izvornoga para kao točke kristalizacije u društvu koje se sastoji od više parova, upućuje na mogućnost početaka složenijega ljudskog iskustva. Prvi par ne bi bio osuđen na solipsizam koji je teško spojiv s važnim vidom objavljene antropologije.⁵

U svakom slučaju, Biblija ne želi naučavati povijest, zemljopis, znanost, nego očitovati ljubav Boga koji je ušao u čovjekovu povijest.

3.4. *Povijesno djelo*

Biblija je knjiga jednoga naroda, naroda koji je susreo Boga u svojoj povijesti. Valja stoga poznavati mnogostruke veze nekog teksta s povijesnim okruženjem u kojemu je taj tekst nastao. Nije riječ samo o datumima, ratovima itd., nego o svemu onome što je obilježavalo život Božjega naroda u određenom povijesnom trenutku. Potrebne su neke zemljopisne karte i kronološke tablice, dostatne informacije o drevnim civilizacijama Bliskoga istoka (napose Babilonije i Egipta za Stari zavjet), helenizma i rimskoga svijeta (za Novi zavjet) koje su na poseban način utjecale na povijest izraelskog naroda, kao što ćemo kasnije detaljnije objasniti. Valja imati na umu i to da su biblijske knjige napisane u različitim razdobljima. Prvo su činjenice bile tijekom vrlo dugačkog razdoblja usmeno prenošene; zatim su tekstovi djelomično napisani. Te se tekstove iznova čitalo i zatim prerađivalo. Svaka knjiga nam se danas predstavlja kao djelo koje se sastoji od više slojeva.

3.5. *Kulturno djelo*

U Starome zavjetu Izrael se pojavljuje kao narod obilježen mentalitetom Srednjega istoka. Abraham dolazi iz Mezopotamije i nastanjuje se u kanaanskoj zemlji u vrijeme procvata ugaritske civilizacije. Abrahamovi potomci određeno su vrijeme boravili u Egiptu, a njegovi su se dodiri s tom zemljom nastavili tijekom njihove povijesti. Izrael će biti često izložen udarcima Asiraca i Babilonaca. Prema kraju bit će izložen perzijskom i nakon toga grčkom utjecaju. Ukazat ću na nekoliko bitnih elemenata s tim u vezi.

⁵ Usp. P. Grelot.

3.5.1. Egipatska misao

Vrlo je uvjetovana egipatskim zemljopisnim položajem. Egipatski narod živi u svijetloj zemlji u kojoj svakoga jutra na istoku izlazi sunce koje odsijava životom koji uklanja noćnu moru prouzročenu njezinim nestankom.

Kad je sve suho, Nil raste, ali uvijek u određenom razdoblju, donoseći vodu, plodnost, život. Tako je egipatski temperament obično optimizam, a bogovi koje Egipćanin štuje su dobri. Egipćanin zna da oni nad njime bdiju; on vjeruje da ga nakon smrti očekuje novi veličanstven život. Lijepa molitva koju je zasigurno sastavio faraon Ehnaton (oko 1350. pr. Kr.) u čast boga sunca Atona nadahnula je autora psalma 104.

3.5.2. Mezopotamski mentalitet

Nasuprot egipatskome, mezopotamski mentalitet je u temelju pesimističan. Stanovnici tog područja žive u dolini između Tigrisa i Eufrata. Kiše uzrokuju prave »potope«, o čemu svjedoče brojni tragovi u arheološkim iskopinama. S visoravni današnjega Irana ponekad silaze izglednjela plemena, dok se iz arapske pustinje neprekidno pojavljuju gramzive čete nomada. I mezopotamski su bogovi hiroviti i neprekidno međusobno ratuju. Čovjek se tu pojavljuje kao onaj koji se treba braniti od protuudaraca njihovoga bijesa. Prekogrobno kraljevstvo je žalosno: sjene mrtvih okupljene su za usud bez radosti. Mogli bismo navesti brojne tekstove koji preuzimaju legende i mitove kojima se nadahnula i Biblija. Postoje brojne »kozmogonije« (= »shvaćanja o podrijetlu svijeta«).⁶

3.5.3. Kanaanska misao

Nastala je nakon otkrića drevnoga grada Ugarita (danas Ras Šamra, na sirijskoj mediteranskoj obali). Vrhunac te civilizacije valja smjestiti oko 1500. pr. Kr., a to je

ujedno i razdoblje prvih Abrahamovih potomaka. Dovoljno je podsjetiti na neko ime za Boga ili na neku značajku te religije kako bi se uvidjelo da je biblijska misao obilježena i kanaanskom mišlju. Glavni kanaanski bog je *El*, kojega se često zaziva u obliku bika (prisjetimo se biblijskog naziva za Boga *Elohim*). Iskazuje se kult Baalu, njegovu sinu, i Anati (koju se kasnije naziva Aštarta), njegovoj sestri djevici i ljubavnici, božici plodnosti. Nakon što se u potpunosti prouče dokumenti koje je otkrila talijanska arheološka istraživačka ekipa u Ebli u Siriji, imat ćemo mnoge dragocjene podatke za poznavanje utjecaja kanaanske misli na Izraelovu povijest.

3.5.4. Helenistička civilizacija

Imala je veliko značenje u grčko-rimskoj povijesti i u formiranju spisa Novoga zavjeta. Riječ je o nečemu što je opsežnije i složenije od književne ili intelektualne tvorbe. Helenistička je misao plod grčkog genija obilježenoga velikim smislom za duhovno. Zahvaljujući helenizmu, čovjek je postao svjestan nekih načela koja upravljaju njegovim ponašanjem s obzirom na božanstvo. Prvo kršćanstvo odmah se susrelo s helenizmom, a tek je kasnije postalo rimsko. Grčki genij osvojio je Rim kao što je osvojio i Srednji istok. Mi još i danas uživamo plodove toga miroljubivog osvajanja kao što je to bio slučaj i s Crkvom prigodom njenoga prvog širenja.

3.5.5. Grčko-rimsko poganstvo

To je bilo religiozno tkivo u koje se uključilo kršćanstvo. Evandeosko sjeme nije palo u djevičansku zemlju. Antički svijet bio je prožet dubokim religioznim osjećajem: brojni su kultovi ukorijenjeni u životu i običajima onih kojima su se obraćali kršćan-

⁶ Usp. M. CIMOSA, *Genesi 1-11. Alle origini dell'uomo*, str. 17-22.

ski misionari naviještajući Isusa Krista. Osim tradicionalnih nacionalnih kultova i istočne religije, »misterijski« kultovi, gnosticizam i kult cara predstavljaju religiozno okruženje u kojemu se proširilo kršćanstvo te ponekad bijahu velika prepreka širenju kršćanstva, napose kult cara. Kako bi se razumio Novi zavjet, valja započeti od poslijebiblijskog židovstva i helenističkog (onoga u dijaspori) židovstva.

Širenje Kristova evanđelja ne valja uspoređivati s postavljanjem neke stijene u humus kulture, nego sa sjemenom koje se razvija bitnom životnom snagom, prihvaćajući, preoblikujući i ponovno uključujući u novoj sintezi ono što se malo-pomalo raspršuje iz prethodno postojećega kulturalnog sastava. Ne ulazeći u pojedinosti o kojima postoje specijalizirana »ad hoc« djela, ovdje ćemo podsjetiti kako sociologija priziva našu pažnju na ono što Nijemci nazivaju »Sitz im Leben«, tj. životno okruženje. Mi mislimo, živimo, djelujemo na ovaj ili na onaj način jer smo uvjetovani našim zemljopisnim položajem, razdobljem u kojemu živimo, našim mentalitetom, kulturom okruženja. Izrael nam se tako predstavlja uvjetovan svojim životnim okruženjem, a to je Srednji istok. Isto tako i prvotno kršćanstvo. Njegova opća povijest pokorava se općim zakonima povijesti, a često i njegov religiozni razvoj odgovara razvoju povijesti religija. Unatoč tome, promatrajući ih iz blizine postajemo svjesni kako ta povijest ponekad predstavlja izvorni razvoj unutar tih zakona.

3.6. Slojevita povijest

Služeći se kritičkopovijesnom metodom, došlo se do zaključka kako se svaka knjiga oblikovala postupno, u slojevima. Danas je moguće rekonstruirati povijest oblikovanja pojedinih knjiga i njihovo obli-

kovanje sloj za slojem. Dva primjera preuzeta iz Starog i Novog zavjeta mogu na poseban način poslužiti kao prosvjetljenje za shvaćanje te pojave.

Sigurno je da Knjiga Izaijina uključuje mnoge slojeve koji su se nataložili jedan na drugi u raznim razdobljima. Tri su prilično sigurna: dio *Iz 1-39* valja većim dijelom pripisati istoimenom proroku iz VIII. st. pr. Kr., ali možda sadrži i ponovna čitanja i aktualizacije iz kasnijih stoljeća; *Iz 40-55* je djelo anonimnog proroka iz vremena babilonskog progonstva (587-538. pr. Kr.); *Iz 56-66* je djelo autora iz vremena neposredno nakon progonstva. Ta tri sloja tvore jedinstvenu knjigu koja je danas poznata kao Knjiga Izaijina.

U Novom zavjetu to je slučaj s evanđeljima koja su se oblikovala u tri susljedna trenutka. Prvi je *Isusovo propovijedanje*: ono što je Isus rekao i učinio, njegovo povijesno postojanje. Od današnjih evanđelja možemo se vratiti do povijesnoga Isusa, a to je izvorni sloj. Drugi sloj predstavlja *propovijedanje prvotne Crkve*: prvotna kršćanska zajednica tumačila je i produbila Isusovu poruku i njegov zemaljski život te ih je ponovno izložila u evanđelju. Taj je sloj moguće pronaći u današnjim evanđeljima. *Redakcija evanđelista* je najnoviji sloj, redakcijski rad evanđelista koji su napisali svoje evanđelje za određenu zajednicu.⁷

To su samo dva primjera, ali ono što je rečeno u odgovarajućem smislu vrijedi i za cijelu Bibliju.

3.7. Jedinstveno djelo

Unatoč svemu dosada rečenome, Biblija ima samo jednog autora, Boga. On se

⁷ O ta dva primjera vidi opširnije u: M. CIMOSA, *Guida alla Bibbia*, Ed. Paoline, Roma 1982, str. 696-699.

tijekom stoljeća služio mnogim piscima, ljudima kao autorima, kako bi sastavio razne knjige, ali on ostaje jedinim protagonistom i božanskim autorom koji Bibliju čini jedinstvenim djelom. To vrijedi i za Stari i za Novi zavjet. Riječ je o jedinstvenoj povijesti Božjega naroda, o »kerigmatičkoj povijesti, o povijesti nas samih, koja se, kad kao članovi priznajemo svoju pripadnost vjerničkoj zajednici, prepoznaje kao istinska povijest naroda kojemu pripadamo. Sveukupna kršćanska povijest je povijest Crkve; sveukupna biblijska povijest, i ona Staroga zavjeta i ona Novoga zavjeta, jest povijest Crkve.«

Mladi čovjek koji pristupa Bibliji mora naučiti uočiti te duboke veze koje postoje među raznim tekstovima Staroga i Novoga zavjeta. Tome mogu pomoći dodatne bilješke koje se nalaze u mnogim Biblijama, uporaba konkordancija ili dobrog biblijskog rječnika.⁸ Valja podsjetiti da je središte Pisma Krist, koji je »poput glazbenog ključa na početku neke partiture« (N. Lohfink).

3.8. *Kršćansko čitanje Staroga zavjeta*

Što danas znači kršćansko čitanje Staroga zavjeta? Stari zavjet je knjiga velikoga obećanja, a Novi zavjet je knjiga njegova ostvarivanja. Ne može se razumjeti Novi zavjet bez temeljnog poznavanja Staroga zavjeta. Postoji međutim činjenica: i Židovi su ljudi Staroga zavjeta. Po čemu nas onda naša metoda čitanja Biblije, drevnih Pisama, razlikuje od njih? Odgovaramo: po tome što je naše čitanje »kršćansko« čitanje Staroga zavjeta. Što, međutim, znači na »kršćanski« način čitati Stari zavjet? Kako se kršćanin postavlja prema židovskoj Bibliji, koju on naziva Starim zavjetom? To pitanje ima neprolaznu vrijednost. Marcion je odgovorio tako što je uklo-

nio židovsku Bibliju. Augustin je međutim napisao ono što još uvijek vlada kršćanskom egzegezom Staroga zavjeta: »Novi zavjet skriven je u Starome, a Stari se zavjet očituje u Novome.« Hermeneutski kriteriji po kojima je Novi zavjet čitao i upotrebljavao Stari zavjet ostaju normativni iako su konkretne primjene nužno uvjetovane određenim kulturalnim okruženjem. Ni u Novome zavjetu nema sukladnosti. Tako npr. način na koji Matej koristi Stari zavjet nije potpuno istovjetan Lukinom načinu. Međutim, svi se pokoravaju temeljnom zajedničkom usmjerenju prema kojemu se u svjetlu Pisama evanđeoski događaji pojavljuju u svom pravom značenju.

Patristička hermeneutika je još drugačija i još se više razlikuje. Danas se više ne možemo zadovoljiti jednostavnim ponavljanjem modela iz prošlosti.

Autori Novoga zavjeta nisu egzegeti Staroga zavjeta, nego svjedoci događaja-Krista. Ono što se traži od jednog svjedočka jest da svojim izražajnim sredstvima ispriповjedi koliko poznaje događaj te da ne razmišlja metodološki o znanstvenoj točnosti tih sredstava.

Kršćanska egzegeza neće nikada moći zanemariti židovsko tumačenje Staroga zavjeta koje je moguće prepoznati u raznim rabinskim izvorima, ali prvenstveno u biblijskim liturgijskim izvorima. Novi zavjet tumači se pomoću Staroga zavjeta, ali onako kako su ga shvaćali Židovi u vrijeme u koje su živjeli pisci Novoga zavjeta.

Želimo li definirati »kršćansko« čitanje Staroga zavjeta, mogli bismo reći: »Stari zavjet sadrži povijest obećanja koje će se ispuniti u Novome zavjetu; obećanje i ispunjenje predstavljaju cjelokupni događaj

⁸ Usp. npr. *Nuovo Dizionario di Teologia Biblica*, Ed. Paoline, Roma 1988.

koji pripovijeda Biblija, Stari i Novi zavjet« (C. Westermann).⁹

4. MODELI I METODE BIBLIJSKOGA ČITANJA

4.1. *Modeli biblijskoga čitanja*

Kako bi se danas na valjani način pristupilo Bibliji, posebice kada je riječ o mladima, često se govori o »aktualnom čitanju« Biblije.¹⁰ Riječ je o raznim načinima pristupanja Bibliji koji, nadilazeći povijesnokritičku metodu i uočavajući druge vidove ili služeći se mnogim drugim suvremenim humanističkim znanostima, uočavaju postojanost koju Biblija svakako ima, iako se u prošlosti na to slabo obraćala pažnja: riječ je o narativnoj, sociološkoj, psihološkoj, političkoj i ekonomskoj postojanosti, ovisno o kulturalnim okruženjima.

Riječ je o pristupu Bibliji koji se u znatnoj mjeri razvija. Možda je najistaknutije ovih pet vrsta čitanja: povijesnokritičko, duhovno, strukturalno, političko i psihološko. Može li se govoriti i o »feminističkom čitanju« Biblije? Danas se na poticaj novih pitanja koja su plod svijesti o dostojanstvu i ulozi žene u suvremenom društvu i Crkvi sve više nameće čitanje koje više nego u prošlosti obraća pažnju i na ženu i njezinu prisutnost uz muškarca. U vrijeme dok pišemo ovaj članak nije nam međutim poznato da postoje skupine koje ostvaruju »feminističko čitanje« Biblije. Očita je potreba za kritičkim vrednovanjem tih modela da bi se našao sklad za kršćansku vjeru između povijesnokritičkog ili drugih oblika čitanja i duhovnoga čitanja tako da se pomoću Pisma i duha uoči Božja nakana za spas ljudi. Ti modeli pokazuju međutim i bogatstvo riječi (DV8) koja se pomoću njih malo-pomalo otkriva

čovjeku. Opširnije ćemo opisati četiri takva modela koje ostvaruju crkvene skupine i koje slijede brojni zauzeti mladi, ukazujući na njihove svijetle i tamne strane: karizmatički, politički, pučki i pripovjedački model. Na kraju ćemo ukazati i na hermeneutičke kriterije za čitanje Biblije s motrišta žene.

4.1.1. Karizmatičko čitanje

Ovaj oblik čitanja provode dvije vrste crkvenih skupina: tzv. »neokatekumenalne« zajednice i karizmatičko-doksološke zajednice (obnova u duhu, fokolarini, neki monaški centri kao što je npr. »zajednica Bose« u Italiji). Tom čitanju daju prednost osobe koje se osjećaju duhovno siromašnima te stoga žele slušati čistu Božju riječ dopuštajući da ih uključi i uvede u reviziju života, obraćenje, preoblikovanje vlastitoga života u molitvi i svjedočenju. U svakom slučaju taj način potiče na iznenađujući evanđeoski radikalizam. Nakon slušanja slijedi služba riječi, euharistijska liturgija i zalaganje snažnoga bratstva. Rizik kojemu su izložene takve skupine jest rizik geta, neutjelovljenoga spiritualizma i sklerotizacije Božje riječi.

4.1.2. Političko čitanje

Taj se način nadahnjuje na nekim novijim filozofijama i teologijama, koje su osjetljive na čovjekov društveni položaj, a prakticiraju ga pretežno »bazične zajednice«. Ton je vrlo različit među zajednicama Latinske Amerike i Trećega svijeta te npr.

⁹ Opširnije o tome usp. u opširnom poglavlju o »kršćanskom čitanju« Staroga zavjeta u: M. CIMOSA, »La lettura spirituale dell'AT«, u: A. BONORA, *La spiritualità dell'AT*, Edizioni dehoniane, Bologna 1987.

¹⁰ Usp. C. BISSOLI, »Suvremeno čitanje Biblije«, u: M. PRANJIC (ur.), *Religijsko-pedagoško-katehetski leksikon*, Katehetski salezijanski centar, Zagreb 1991, str. 721-723.

talijanskih »bazičnih zajednica«. Prve, napose u svjetlu dvaju važnih konferencija latinoameričkih biskupa, u Medellinu (1968) i u Puebli (1978), čitaju Bibliju polazeći od situacije vjernika u represivnom društveno-političkom uređenju koje promatraju kao okruženje u kojemu valja živjeti vjeru utemeljenu na židovsko-kršćanskom Bogu koji se u Bibliji predstavlja kao oslobođitelj. Oni u Bibliji daju prednost onim tekstovima koji se odnose na potlačenost židovskog naroda kojega Bog oslobađa. Taj način čitanja Biblije ujedno je i temelj onoga što se naziva »teologija oslobođenja«.

Talijanske »bazične zajednice« razlikuju se po određenom polemičkom stavu i nepovjerenju prema »institucionalnoj« ili »službenoj« Crkvi. Jedan od znakovitih elemenata je i za njih pristup Bibliji. Izričaj koji im je blizak jest »ponovno usvajanje Biblije« od strane naroda. Oni stoga ističu potrebu »zajedničkog čitanja« Biblije, što znači da Biblija govori samo ako se čita zajednički, ako se o njoj raspravlja i ako se dopušta da nam u zajednici Biblija postavlja pitanja. Za te je zajednice nemoguće neutralno čitanje Biblije, tj. čitanje koje je neovisno o društvenom i političkom okruženju u kojemu čitatelji žive. Valja izabrati, a jedini izbor koji dopušta istinsko shvaćanje biblijske poruke jest zajedničko sudjelovanje u životu siromašnih, potlačenih i izrabljivanih. Takvo je i proročko čitanje koje je provodila prva kršćanska zajednica na tragu zajednice izraelskog naroda i njegovih proroka, a takvo čitanje moraju provoditi i današnje kršćanske zajednice.

S onu stranu pozitivnih vidova koje takva vrsta čitanja ističe, kao što je npr. čitanje koje polazi od općih potreba ljudskoga života i uočava smisao biblijskoga teksta te ga čini danas izazovnim za razne članove Božjega naroda, smještaju se dva najočitija kritička vida.¹¹ Prvi je nedosta-

tak promišljanja koje je neophodno za pristup Bibliji, o odnosu Biblije i tradicije, Biblije i Crkve te Biblije i crkvenoga učiteljstva. Ne može se zaboraviti da su Biblija i Crkva neodvojive te da je Biblija nastala u zajednici vjere (Božji narod u Starom zavjetu i Crkva u Novom zavjetu). Krist je Bibliju povjerio Crkvi, koja je čuva, produbljuje i vjekovima tumači. Drugi vid, koji je možda problematičniji, jest: marksistički izbor kao pretpostavka čitanja i kriterij autentičnosti koji je kod ovakvog čitanja doveo do toga da se i u kršćanskoj zajednici »materijalističko čitanje« Biblije drži zakonitim.

4.1.3. Pučko čitanje

Riječ je o modelu čitanja koji je nadasve proširen u Latinskoj Americi, ali se sve više širi i u Europi. Ovaj način Bibliju drži ogledalom života: kad pûk otvara Bibliju, želi u njoj pronaći stvari iz života, a u životu želi pronaći stvari iz Biblije. Promatranje Biblije kao kritičkog ogledala vlastite stvarnosti potiče ljude na traženje, ne toliko na tumačenje Biblije, koliko pak na tumačenje života koji se živi. Ukratko, to je *predtekst* – sve ono što u tekstu prethodno postoji, prije negoli stupi s njime u dodir – i u tom predtekstu traži se »smisao života«.

Carlos Mesters, jedan od zagovornika te metode, rado objašnjava tu značajku pripovijedajući jednu zgodu: »Neki čovjek iz naroda imao je oštećen vid, bio je kratkovidan, ali nije to znao. Nije nosio naočale. Mislio je da je vid takav, da se vidi tako kako je on vidio bez naočala, sve do dana kad je primijetio kako drugi vidi bolje od njega. Tada je posumnjao da nešto nije u redu s njegovim vidom. Zapitao se: 'Što da radim?' Pošao je okulistu. Obavio je

¹¹ Opsiran, korektan i uravnotežen govor o tome vidi u: F. PERRENCHIO, *Bibbia e comunità di base in Italia*, LAS, Roma 1980.

preglede. Okulist mu je rekao: 'Ništa ozbiljno, dovoljno je uzimati lijek za oči (kolirij) tri puta dnevno.' 'Dobro,' odgovorio je čovjek, 'gdje ga mogu kupiti?' 'U ljekarni', odvratio mu je okulist. Pošao je kupiti kolirij, vjetro kolirija. Došavši kući, rekao je ženi: 'Dodaj ovamo.' Uzeo je krpicu, namočio je u kolirij i obrisao ženino lice. Međutim, njegov se vid nije nimalo popravio. Dosjetio se, okulist je rekao: 'tri puta'. Prešao je krpom drugi i treći put, ali se opet nije ništa dogodilo! Tada je zaključio: 'Taj me liječnik vara. Otišao sam k njemu i učinio ono što mi je rekao. Tri sam je puta namazao kolirijem, ali se ništa nije promijenilo. Vidim kao i prije!' Vratio se liječniku. Ovaj ga je upitao: 'Kako ste upotrijebili kolirij?' Taj se čovjek malo postidilo, ali napokon je priznao: 'Prvo na svojoj ženi. Znaite, već sam 23 godine oženjen i htio sam joj bolje vidjeti lice.' Liječnik mu je tada rekao: 'Ne treba mazati lice nego kapati u svoje oči, tri kapi.' Ukapao je kolirij u njegove oči i čovjek je vidio.«

Isto se događa kad čitamo Bibliju. Prijedemo li kolirijem preko teksta, stvari se ne mijenjaju. Tekst međutim valja upiti vlastitim očima. Vidi li se tada bolje, razumijemo život puka i naš vlastiti, a tada počinjemo bolje shvaćati i Bibliju.

Naša je knjiga napisana za nas: puk je izravni naslovnik Biblije, prima je od Boga i od Crkve kao svoju knjigu. Čvrsto vjeruje da mu Bog izravno govori posredstvom Biblije. Vjera puka u Bibliju nije vjera u knjigu, nego u Nekoga tko govori po knjizi. To je vjera zajednice koja prima i čita Bibliju, vjera Crkve koja funkcionira kao *kon-tekst* u čitanju teksta.

»Tekst« oslobađa i uskrisuje život: postavljamo se pred tekst i nastojimo ga čitati novim očima iako nam pomaže egzegetička znanost bez koje se ne može buduća da je riječ o knjigama koje su toliko daleko od nas.

To su tri snage o kojima valja voditi računa kad se Biblija tumači puku.

Trokut *život, vjera i znanost* ne može biti potpun ako mu nedostaje jedan od kuteva. Svatko ima potpuno viđenje sveukupne unutrašnjosti trokuta. Opasnost se pokazuje kad jedna od tri snage želi nadjačati druge dvije. Tada se remeti ravnoteža i čvrsta napetost koja mora postojati između tri snage.

4.1.4. Narativno čitanje

Čini nam se da je za mlade osobito valjan i djelotvoran model koji se naziva »narrativnim«. U Bibliji se nalaze brojni pozivi na pripovijedanje:

»Kazujte poganima njegovu slavu, svim narodima čudesa njegova.« (1 Ljet 16,24)

»Vrati se kući i pripovijedaj što ti učini Bog.« On ode razglašujući po svem gradu što mu učini Isus.« (Lk 8,39)

Pripovijedati znači oživiti iskustvo koje postaje poruka, učiniti da se danas živi ono što se spominje, ponuditi sigurnost za budućnost. Stari zavjet se predstavlja kao velika povijest, prenošena iz naraštaja u naraštaj, naroda kojega Bog ljubi. Novi zavjet nam predstavlja Isusa koji evangelizira pripovijedajući. Apostoli govore o njemu i pripovijedaju ono što je on pripovijedao. U njemu pripovijedanje ljubavi između Boga i njegova naroda postaje aktualni događaj koji valja pripovijedati budućim naraštajima. Kao što je rekao sv. Augustin, cijela Biblija »pripovijeda Krista i pokreće na ljubav«. Povratak pripovijedanju je možda najdjelotvornija metoda za predstavljanje Biblije mladima.

4.1.5. Feminističko čitanje?

To je upitno. To zasigurno nije model koji slijede posebne skupine kršćana jer u prethodnim modelima pristupa Bibliji kršćani to čine ne obazirući se na svoj spol. Međutim, čitanje koje vodi računa o kul-

turalnom kontekstu i o »znakovima vremena« s pravom mnoge danas potiče da Božju riječ upitaju i o ženi. Postoje teolozi koji toj vrsti čitanja daju posebno vrijedno mjesto. Nikakvo čudo! Riječ je o pozornosti koja je prije bila zanemarena te je stoga danas kod nekih naglašenija. Osim toga, budući da živimo u vrijeme kulturalnog prijelaza, nije isključeno da će se s vremenom pojaviti skupine koje će započeti i takvu vrstu čitanja.

Jedno je sigurno: Bibliju su napisali muškarci u određenoj kulturi, u drevnoj srednjoistočnoj kulturi kao što su helenistička i grčko-rimska, u kojoj prevladava muška perspektiva. Biblija je kao Božja riječ namijenjena svim ljudskim bićima, muškarcima i ženama. Njezina je poruka upravljena i ljudskim skupinama drugih jezika i kultura. Riječ je o tome da se vidi koji se kriteriji za tumačenje teksta odnose na žene. Naznačeni su u *Dei Verbum*. Tamo se kaže kako pri čitanju Biblije valja imati na umu vremenske uvjetovanosti, kulturu i književne vrste koje su bile u uporabi kad je napisana neka biblijska knjiga (*DV* 12). Kaže se međutim i da Bibliju »treba čitati i tumačiti istim Duhom u kojem je napisana« (*DV* 12). Stoga valja voditi računa o sadržaju, o jedinstvu Pisma, o živoj tradiciji Crkve i o analogiji vjere. Iz Božje slike kakva se pojavljuje u Starom zavjetu, iz Isusova navještaja Božjeg kraljevstva siromasima u Novom zavjetu, iz dara Duha Uskrnuloga gospodina proizlazi sve ono što se kaže o ulozi i dostojanstvu ljudskoga bića u muškom i ženskom obliku, o dostojanstvu žene koja ni u svojoj ženskoj različitosti ne dopušta čistu kopiju muškoga modela. Božju riječ valja tumačiti u okviru crkvene tradicije, koja raste i napreduje uz pomoć Duha Svetoga (usp. *DV* 8). To dopušta i da se ponovno otkrije dostojanstvo i uloga žene u druš-

tvu i u Crkvi, oslobadajući Božju riječ od svih kulturalnih i povijesnih nakupina bilo biblijskoga teksta bilo njegova tumačenja tijekom stoljeća. To omogućuje čitanje Biblije koje nije »feminističko« nego općenito, čitanje koje pomaže da se shvati istina spasenja koje je Bog htio za sva ljudska bića, žene i muškarce.¹² Drago mi je naprotiv pozvati na čitanje sjajnoga papinskog dokumenta objavljenoga prigodom zatvaranja marijanske godine, apostolskog pisma *Mulieris dignitatem*, o dostojanstvu i o pozivu žene. Riječ je o ponovnom podsjećanju, u kontekstu žive predaje Crkve, na sve biblijske tekstove Staroga i Novog zavjeta koji posebno govore o ženi i ljudskome paru.

4.2. Metode čitanja

Razni modeli koje smo ukratko prikazali upućuju na metode čitanja. Ako danas postoji nešto što zabrinjava djelatnika u pastoralu mladih, onda je to upravo upućivanje mladoga čovjeka na djelotvorne metode pristupa Bibliji, metode koja će mu omogućiti ispravan stav prema slušanju pred Bogom koji mu govori u svetoj knjizi, te da time ostvari produbljanje i aktualizaciju Riječi koja će mu pomoći živjeti. Prikazat ćemo tri u biti slične iako ponešto različite metode, tri fleksibilne metode koje se mogu vrlo slobodno koristiti.

4.2.1. Od povijesnoga do suvremenog čitanja

Činjenica je da se Božja objava dogodila u povijesti, tj. da je povijest mjesto objave. Objava ima povijest, Božji se govor razglašuje u povijesti, koja se sastoji od doga-

¹² O ovoj temi usp. također: E. ROSANNA, *Donna-Uomo (nella società)*, u: *Dizionario di pastorale giovanile*, Elle Di Ci, Leumann (To) 1991, str. 257-264, i M. MIDALI, *Donna-uomo (nella Chiesa)*, isto, str. 241-257.

da ja i od riječi. Ta činjenica predlaže prvi način čitanja Biblije:

- »povijesno čitanje«: riječ je o tome da se za onu stranicu Biblije koju se želi čitati rekonstruirati okruženje u kojemu je nastala, pitanja na koja želi odgovoriti, situacije koje prosuđuje.

Znamo da je Biblija pisano bilježenje religioznog iskustva Izraela i postupnoga dozrijevanja tog iskustva. Odatle proizlazi potreba da se od Biblije načini:

- »globalno čitanje«: u razvoju neke biblijske teme uočiti ono što je bitno, Božju »novost«, ono što govor potiče prema naprijed ostavljajući po strani ono što je prevladano ili manje važno. Valja voditi računa o sveukupnosti povijesti spasenja i onoga jedinstva Staroga i Novog zavjeta o kojemu je bilo govora u prikazu pojedinih dimenzija Biblije.

Bibliju valja čitati nastojeći razlikovati dvije inačice: ono što je sveti pisac htio reći i ono što danas želi reći meni. Rast biblijske poruke uvijek se događa posredstvom dvostruke vjernosti: vjernosti događaju Krista i vjernosti povijesti. Riječ je o tome da se ostvari »suvremeno čitanje« Biblije: čitati Bibliju uz pomoć osjetljivosti današnjega čovjeka, njegovih pitanja i njegovih situacija.

Valja napokon čitati Bibliju pomoću »slobode duha« znajući da me ona sudi i da je to sud o meni. Govori mi samo ako sam pripravan obratiti se. Osim toga, Bibliju treba čitati u Crkvi koja nastavlja Kristovo iskustvo (zabilježeno u Bibliji), nastavlja Duh koji je nadahnuo Riječ, prosvjetljuje učiteljstvo.

Valja napokon omogućiti čitanje »u Crkvi imajući na umu obraćenje«.

To su susljedni koraci u čitanju Biblije koji, ako ih se sve provede, mogu biti djelotvorni. To je način čitanja koji obično predlaže B. Maggioni u svojim djelima o

biblijskom pastoralu ili u komentarima Biblije koje objavljuje izdavačka kuća Citadella iz Asiza.

4.2.2. Od Biblije k meni, od mene prema Bibliji

Druga, nešto drugačija, metoda mogla bi biti ona koja predlaže čitanje nekoga biblijskog odlomka slijedeći ovu ljestvicu:

- *tekstualna kritika*: pomoću dobra komentara ili dobre Biblije ustanoviti koje su inačice raznih kodeksa;
- *prijevod*: poslužiti se dobrim prijevodom, kao što je već naznačeno;
- *strukturalna analiza*: uočiti jedinstvo mjesta, vremena i svih onih elemenata literarnog ustroja koji pomažu da se shvati određeni odlomak;
- *redakcijska analiza*: osobito ako je riječ o evanđeoskom odlomku, pomoću dobre sinopse uočiti redakcijski rad evanđelista, što pomaže da se shvati njegova perspektiva;
- *traženje izvora*: pomoću odgovarajućih sredstava iza teksta nastojati otkriti dokumente usmene tradicije;
- *povijesna kritika*: uočiti vjerodostojnost podataka koji su nam na raspolaganju;
- *aktualizacija*: uočiti poruku teksta nastojeći se ogledati u njemu.

Riječ je o »egzegetskoj ljestvici« koja dopušta ostvarivanje hermeneutskog kruga: od mene prema Bibliji, od Biblije prema meni.¹³

4.2.3. Od teksta prema praktičnome životu

Posljednja metoda predlaže četiri susljedna koraka koji onoga tko pristupi tekstu vode od teksta prema praktičnome životu:

¹³ Tu metodu uz uporabu spomenute ljestvice vidi detaljnije opisanu u: F. LAMBIASI, *Breve introduzione alla Bibbia*, Casale Monferrato, Piemme 1986. Uz neznatne inačice, istu metodu predlažu i drugi.

- *Osobno čitanje* (koje vodi računa o filološkoj i gramatičkoj analizi) i sastoji se u čitanju teksta prema zahtjevima čitatelja i njegovoj identifikaciji s tekstom. Riječ je o tome da se uoči prilagodba obzorja između teksta i čitatelja.
- *Čitanje Biblije mora uvijek dirnuti*, mora uvijek biti osloboditeljsko (u onome tko vodi čitanje ili u komentaru koji se koristi pretpostavlja analizu značenja ili »sadržaja«). Tu započinje proces praktičnog tumačenja u koji su uključena tri partnera: *čitatelj* sa svojim svijetom i brigama, *zajednica vjere* kojoj pripada čitatelj, *stručnjak*, egzegeta ili dobar komentar.
- *Čitanje mora biti kršćansko*. Ključ našeg čitanja mora biti Isus Krist sa svim svojim evangeoskim zahtjevima, prije svega s križem.
- *Čitanje Biblije mora se odvijati »u trajnom dijalogu«*. Biblija ima snažnu kritičku tendenciju. To nas uče i na to nas podsjećaju proroci, Isus i Pavao. Samo dijalog unutar neke skupine ili među raznim skupinama (s vlastitim govorima i kulturama) dopušta puno shvaćanje Biblije. Pavao nudi metodu čitanja kad piše: »Od malena poznaješ Sveta pisma koja su vrsna učiniti te mudrim tebi na spasenje po vjeri, vjeri u Kristu Isusu. Sve Pismo, bogoduho, korisno je za poučavanje, uvjeravanje, popravljavanje, odgajanje u pravednosti« (2 Tim 3,15-16).¹⁴ Onima koji žele primijeniti ovu metodu može biti vrlo korisno poslužiti se zbornicima tečaja *Aktualiziranje Biblije*.¹⁵

5. MOLITI BIBLIJU

Dogmatska konstitucija o božanskoj objavi *Dei Verbum* podsjeća: »...čitanje Sve-

toga pisma treba da prati molitva: da ono postane razgovor između Boga i čovjeka. Jer, 'Njemu govorimo kad molimo, Njega slušamo kad čitamo božanske poruke'« (DV 25). Nije to međutim jedini tekst u kojemu Sabor i posaborska biblijska obnova podsjećaju kako ne postoji kršćanski život ni kršćanska molitva koji se svakodnevno ne hrane Svetim pismom. Jedno drevno monaško pravilo glasi: »...piti spasenje iz Svetih pisama kako bi se potaknuo duhovni žar«.

Pomislimo li danas na krizu molitve i na potrebu za traženjem novih oblika, kao što vrlo jasno svjedoči povećano zanimanje za razne oblike istočnjačke meditacije kao što su zen, joga i sl., te ponovno otkrivanje duhovnosti i kontemplativnih metoda drevnih pustinjaških otaca, vidi se kako su te riječi Drugoga vatikanskog sabora vrlo aktualne. Osobito mladi naraštaji postavljaju pitanje o autentičnoj molitvi, pa prema tome i o novim i temeljitijim oblicima susreta s Biblijom. Izvještavajući o jednom skupu crkvenih udruga mladih, C. Bissoli uočava hitne zahtjeve za kritičkim čitanjem koje je smješteno u odgovarajući prostor i vrijeme te je ujedno i konkretno i eklezijalno: »Postoji snažna potreba za produblivanjem odnosa Biblije i molitve, Biblije i zalaganja za oslobođenjem. Traže se kriteriji, metode i sredstva.«

U vrijeme velikoga biblijskog previranja ali i nekontroliranog bujanja zahtjeva, struja i raznih vrsta odnosa prema Bibliji (od znanstvene egzegeze do duhovnoga či-

¹⁴ Ovu metodu i način predlaže njemački bibličar F. Lentzen-Deis.

¹⁵ Talijanski časopis »Parola, Spirito i Veta« organizira tečajeve pod tim naslovom u mjestu Camaldoli, a zbornike objavljuje izdavačka kuća Edizioni dehoniane iz Bologne. Usp. npr. *Attualizzazione della parola di Dio nelle nostre comunità*, Edizioni dehoniane, Bologna 1983.

tanja, od biblijske teologije do pastoralne aktualizacije, od političkoga do karizmatškoga čitanja, od toga koliko je Biblija prisutna u masmedijima do monaškoga iskustva »lectio divina« itd.), velik zadatak koji stoji pred Crkvom uoči trećeg tisućljeća jest »da pokuša obnoviti jedinstvo između Biblije, duhovnosti i života«. Valja tražiti kriterije i metode, mjesta i trenutke, učitelje i odgojne kanale koji su sposobni ostvariti novo utjelovljenje Božje riječi u svakom djeliću crkvenoga kršćanskoga tkiva, udjeljujući tako novu aktualnost vječnoj poruci Biblije.

Postoji nada da će se vidjeti ponovni procvat novog suglasja vjernika s biblijskim tekstovima, barem s onima koje je najlakše asimilirati, kao što su psalmi, što se npr. danas događa u popularnim pjesmicama, a da će ih proživljavanje i sjećanje na nadahnute riječi donijeti u srce i na usta na poslu i u svakodnevnom životu. M. Magrassi podsjeća na zgodu povezanu s crkvenim ocima u pustinji. Neki je monah znao napamet četrnaest biblijskih knjiga. Jednoga dana međutim, došavši u kapelicu, osjeti kao da je zaslijepljen iznenadnim prosvjetljenjem riječi. Dojam je bio tako snažan da za cijelo vrijeme moljenja časoslova nije uspijevaio izgovoriti ni riječi. Danas su potrebne škole molitve i lectio divina, iskustvo susreta i konkretno poznavanje molitvenog života onih koji imaju poseban poziv, u samostanima i u kontemplativnim središtima. Bilo da to pastiri preporučuju bilo da monaške zajednice osjećaju odgovornost za svjedočenje i otvaraju se, svjedoci smo sve većeg kruženja ideja.

»Kršćansko otajstvo u svojoj jedinstvenosti jamči valjanost onog pluralizma karizmi i darova na koje se ustrajno pozivaju škole duhovnosti te se čini da vode raspršenosti te da ponekad ispituju životni odnos s jedinstvenim i nerazdvojivim temeljem.

Božja je riječ, kao što to očituje DV 8, neodrecivi temelj onoga što kršćanska zajednica zna, vjeruje i nada se, iskustveno doživljava i živi« (B. Secondin). Nadovezujući se na ono što smo spomenuli u prvom odjeljku, valja reći kako je potrebno mladima omogućiti pristup Bibliji, bilo onima koji je ne poznaju bilo onima koji je redovito čitaju. Prvu mogućnost može predstavljati susret s odraslima koji žive po uputama Biblije i to svjedoče pokazujući kako Biblija nije knjiga »za proučavanje«, nego knjiga »koju valja živjeti«. Određeni ambijent, životni kontekst, u kojemu ljudi žive kao ljudi koji su sposobni Bibliji postaviti pravo pitanje ili prava pitanja koja su pitanja »ljudskoga roda« na koja Biblija može dati prave odgovore. Neki ambijent, neki kontekst kršćanskog svjedočenja gdje se osjeća potreba da se čovjek susretne s vlastitim korijenima, da upozna onu abecedu kojom Bog oduvijek govori čovjeku od kojega očekuje uzvrat i odgovor. Samo u kršćanskoj zajednici koja u sadašnjosti živi svoje zvanje ljubavi, spasenja i života, ali ukorijenjena u prošlost neprekidnih spasenjskih Božjih zahvata sve do onoga konačnoga u Isusu Kristu, i koja je usmjerena prema budućnosti povjerenja i nade, može se u mladima roditi potreba da sve bolje upoznaju povijest vlastite obitelji u onoj knjizi koja na očaravajući način pripovijeda o toj povijesti, a to je Biblija.

B. STARI ZAVJET

1. UVOD

Bibliju se obično susreće posredstvom čitanja pojedinih knjiga, kao što čini Crkva u liturgiji. To je »kanonski« red koji priznaju židovi i kršćani.

Svaka knjiga je međutim kasnije ustrojena zbirka u kojoj se isprepliću događaji, osobe, pobude, teme, kod kojih se u književnom obliku ocrtavaju razni povijesni trenuci susreta Boga s čovjekom, trenuci koji nude sadržaj religioznog razmišljanja koji može pomoći čovjeku da živi.

Poznavati to ispreplitanje u jednostavnom obliku osobito je korisno za prvi pristup mladim Bibliji. Osim toga, jednako je tako važno i uočavanje ključnih točki, onih narativnih i teoloških jezgri koje dobivaju veće značenje u pastoralu mladih.

To je ono što ćemo nastojati ovdje izložiti: s jedne strane susljedno predstaviti razne trenutke biblijske povijesti označavajući kurzivom i u zagradama najvažnije stranice za mlade koji čitaju Bibliju te, s druge strane, posebno istaknuti tri trenutka koji tvore tri ključne točke označavajući istovremeno i tri najvažnija trenutka Staroga zavjeta:

- 1) poruku početaka
- 2) proročki identitet
- 3) biblijsku mudrost.

2. OD STVARANJA SVIJETA DO POČETAKA IZRAELSKOG NARODA

2.1. Počeci (*Post 1-11*)

Na početku Knjige Postanka, gotovo kao otvaranje prema cijeloj Bibliji, čita se *Himan Bogu Stvoritelju*, izričaj vjere židovskog naroda u Gospodina koji stvara svemir i čovjeka, koji nam je prenesen po tradiciji koju znanstvenici nazivaju *svećeničkom*: 1,1-2,4a.

Muškarac, Božje stvorenje, zajedno će sa svojom družicom biti Božji prijatelj bude li vjeran Savezu, ali nažalost on ne održi svoje obećanje i postavlja temelj radikalnom grijehu koji će se razvijati u sljedećim

poglavljima, te je paradigma čitave ljudske povijesti.

To je opis stvaranja čovjeka i njegova grijeha koji prenosi tradicija nazvana *jahvističkom*: 2,4b-3,24.

Najljepša slika za zajedničko viđenje prvih jedanaest poglavlja Knjige Postanka jest slika triptiha. Triptih se sastoji od tri pojedinačne slike koje se međusobno nadopunjuju.

Središnja slika opisuje svijet kakav je izišao iz Božje ruke i čovjeka u njegovoj početnoj sreći. Taj nam opis nudi svećenička tradicija u svojem pripovijedanju o stvaranju u Post 1,1-2,4a.

Jedna slika triptiha opisuje početak zla, kažnjavanje čovjeka i progresivnu izopačenost čovječanstva. Svi dijelovi koji pripadaju toj slici dio su jahvističke predaje, koja traži uzrok zla, grijeha, boli, patnje u svijetu i nalazi ga u izvornom grijehu i u postupnoj izopačenosti čovječanstva. To je poput velike lavine koja se povećava kako ljudi čine zlo.

Dvije slike koje nadopunjuju onu središnju predstavljene su na sljedeći način:

- 2,4b-3,24: Muškarac i žena u vrtu; neposluš i kazna.
- 4,1-16: Kain i Abel.
- 4, 17-24: Lamek.
- 6,1-4: Dva odlomka: »sinovi Božji« i »divovi«.
- 7,1-8,22: Potop. U ovom pripovijedanju jahvistička se tradicija temelji na svećeničkoj.
- 9,18-27: Kamov-Kanaanov grijeh.
- 11,1-9: Gradnja babilonske kule. Druga slika predstavlja povijest Božje ljubavi i milosrđa od postanka čovječanstva.
- 3,15: Bog ide ususret čovjeku grešniku obećavajući mu Spasitelja.
- 3,21: Oblači ljudski par kožnom odjećom.

- 4,13-15: Utiskuje pečat Kainu.
- 5,1-32: Setovi potomci kreću putem dobra.
- 8,20-21: Bog šteti život Noi i njegovim sinovima i obećava da više neće poslati potop na zemlju.
- 9,1-17: Bog sklapa savez s Noom. Prvi savez koji ima opće značenje.
- 10,1-32: Bog želi da se potomci Noinih sinova jednoliko rasporede po zemlji.

To je globalno viđenje *Post* 1-11: riječ je dakle o uistinu zadivljujućoj freski koja predstavlja *Boga i čovjeka na počecima njegove povijesti*.

Na središnjoj slici prikazana je sreća prvih ljudi.

S jedne strane nalazi se grijeh i postupno povećavanje zla: Adam i Eva – Kain – Lamek – ženidba Božjih sinova – Kamov grijeh – babilonska kula. Odatle stroga Božja kazna: izgon iz raja – Kainovo prokletstvo – potop – raštrkanost ljudi.

S druge je strane Božje milosrđe s perspektivom budućeg spasenja.

Danas proživljavamo velike probleme koje su već proživljavali i ljudi o kojima govore ta poglavlja i koje ljudi oduvijek proživljavaju. Sučeljavati se s Božjom riječju o tim problemima znači uvjeriti se da naša pitanja ili, ako se to želi, naše pitanje, ono pitanje koje je na početku svih drugih pitanja, pitanje postojanja, neći imati odgovora ako se ne izvrši temeljno opredjeljenje ili čin duboke vjere: na početku svega je Bog.

Prvih jedanaest poglavlja Knjige Postanka, koji se postavljaju na kraj gotovo kao »pogovor« više nego kao predgovor Knjige Postanka, Pentateuha, Staroga zavjeta, Biblije, imaju svrhu da smjeste Izraelovu povijest u sveobuhvatnu perspektivu. Izraelski je narod samo predstavnik ili tip čovječanstva po kojemu se svi ljudi pripravlja na Krista Spasitelja.

Teme koje su razvijene u ovim poglavljima temeljne su za vjeru mladoga čovjeka: čovjek i Riječ, čovjek i Bog, muškarac i žena, čovjek i stvoreni svijet, čovjek i rad, čovjek i subota, čovjek i grijeh, čovjek i obećanje.¹⁶

2.2. *Izraelski patrijarsi (Post 12-50)*

S 12. poglavljem ulazimo u izraelsku povijest. Abrahamov poziv i dvostruko obećanje potomstva i zemlje ponovljeno je i obnovljeno i Izaku, sinu obećanja, te Jakovu i Josipu.

Elementi koji postoje u tim raznim obećanjima jesu: brojno potomstvo, posebno božansko obećanje, posjedovanje kanaanske zemlje, potpuna pobjeda neprijatelja, blagoslov svih naroda u Abrahamu i u njegovu potomstvu (12,1-9; 15; 18,17-18; 22; 26; 28; 32; 45; 50).

Povijest Josipa i njegove braće, koju je redaktor uključio u posljednji dio knjige Postanka, potječe iz Salomonova razdoblja i pokazuje ideal mudraca koji čita Božji zahvat u ljudske događaje (37,2-47, 12; 47,27-48,21). 49. poglavlje o Jakovljevim *blagoslovima* na kraju razdoblja patrijarha nudi nam retrospektivnu projekciju koja se odnosi na Davidovu monarhiju, u kojoj Jakov koji umire naviješta budućnost dvanaest Izraelovih plemena.

2.3. *Bog osloboditelj u Izlasku i na Sinaju (Izl, Lev, Br)*

»Zapjevajte Jahvi jer se slavom proslavio! Konja s konjanikom u more je survaao.« (Izl 15,21)

To je temeljno iskustvo izraelskih plemena koja su bila faraonovo roblje u Egiptu.

¹⁶ Potpuno, iako vrlo sažeto viđenje tih temeljnih poglavlja Biblije vidi u mojoj knjižici: *Genesi 1-11. Alle origini dell'uomo*, Queriniana, Brescia 21987.

Ramzes II (1290-1224. pr. Kr.) pre-tvorio je sinove Izraelove u roblje koje prisilno radi (*Izl* 1-2). Bog ih odlučuje osloboditi po Mojsiju kojemu objavljuje svoje ime: Gospodin (3-13-15), u smislu da je on njihov osloboditelj i spasitelj. Odatle se primjećuje kako je Gospodin Bog za ljude. To je onaj isti kojega će Isus Krist otkriti kao Boga ljubavi (3,1-17; 4,1-7.27-31). Ali sila zla u faraonu protiv se tom Božjem naumu, koji tada započinje borbu za oslobođenje: to je *knjižica znakova*, bolje poznata pod imenom *egipatska zla*: 7,14-11,8. Obred Pashe i beskvasnih hljebova je povijesno promatranje prijelaza od ropstva u slobodu, što će se kasnije slaviti u bogoštovlju: to je Pasha Gospodnja! (12,1-13,17). O prijelazu preko mora imamo dvije pripovijesti koje su kasnije spojene u 14. poglavlju, prijelaz preko mora pripovjedan u prozi. Zahvalni *Te Deum* je Marijin hvalospjev koji je zabilježen u 15. poglavlju. Od 16. do 18. poglavlja pripovijeda se prijelaz kroz pustinju koji se zatim ponovno spominje u *Br* 1-10 zajedno sa svim *čudima* koja je učinio Gospodin i bezbrojnim dokazima koje je narod mogao iskusiti u pustinji: mana (16,1-31), voda kod Mase i Meribe (17,1-7; *Br* 20,1-13), brončana zmija (*Br* 21,4-9).

Na Sinaju Mojsije i njegov narod otkrivaju prisno prijateljstvo s onim Bogom koji ih je spasio iz egipatskoga ropstva i postaju svjesni onog intimnog odnosa koji se zatim izriče u kategoriji saveza (*berit*) kojega je Mojsije posrednik. Riječ je o savezu koji se pripravlja u *Post* 19,1-15, ostvaruje teofanijom na Sinaju, na kojemu se Mojsije susreće s Bogom. Narod mora odgovoriti obdržavanjem *konstitucionalne povelje* koju mu Bog dariva (20,1-21) i zakona za svakodnevni život koji su sadržani u 22. i 23. poglavlju. U dva posebno znakovita trenutka (riječ je o najznačajnijim recima

čitavoga Staroga zavjeta!) Bog sklapa savez sa svojim narodom (24,3-8; 1-2.9-11).

Poglavlja 32-34 Knjige Izlaska predstavljaju nam žalosno i dramatično iskustvo *zlatnoga teleta* te sjajno i svijetlo očitovanje Božje dobrote i milosrđa. U 34,6-7 Bog nudi svoju *posjetnicu*: on je Bog pun dobrote i milosrđa.

Kovčeg Saveza (25,1-22) te Gospodnji šator i oblak (40,1-38) izraz su Božje prisutnosti usred svoga naroda koji se uputio prema Obećanoj zemlji. Knjiga *Levitskog zakonika* ili *Knjiga svećenika*, kako je zovu rabini, sadrži sveukupno zakonodavstvo o žrtvama, svećeništvu, životu čistoće i svetosti izraelskog naroda: »Sveti budite! Jer sam svet ja, Bog vaš.« Posebno je zanimljiv opis Dana Pomirenja (*yom kippur*) u 16. poglavlju, prema kojemu je svećeništvo intimno vezano uz potrebu koju osjeća Izrael, kao narod grešnik, za okajanjem, te *zakona svetosti* (*Lev* 17-26). Svi obredni, kulturni i pravni propisi nadahnjuju se na najvišem zakonu svetosti Gospodina, koji od naroda traži sličnu svetost: 19,1-4.9-18; 33-37. Uz obredne i kultne propise prema Bogu tu je i zapovijed ljubavi prema bližnjemu koju će Isus zatim preuzeti: *Lev* 19,18.

Kao što je rečeno, *Knjiga Brojeva* opisuje organizaciju sinova Izraelovih na Sinaju i prijelaz kroz pustinju. Bog je prisutan usred svoga naroda po levitima (3,5-13) i svećenicima (8) koji njeguju interese Gospodina *boravišta* u središtu tabora i osiguravaju mu njegov blagoslov (6,22-27). Izrael je pod blagoslovom Boga, kao što pokazuje pripovijest o vraču Bileamu, koji – umjesto da prokune – blagoslovlje narod po Božjem nalogu (22-24).¹⁷

¹⁷ Aktualno čitanje tih dviju knjiga vidi u mojoj knjizi: *Levítico, Numeri. Un popolo libero per il servizio di Dio*, Queriniana, Brescia 1981.

3. OD MOAPSKIH RAVNICA DO BABILONSKOG PROGONSTVA

Knjiga *Ponovljenog zakona*, koja zaključuje Pentateuh, u središtu je velike Jošijine reforme (621. pr. Kr.), opisane u 2 Kr 22,3-10, i donosi govore Mojsijeve prije ulaska u Obećanu zemlju, na ravnicama Moaba, govore koji predstavljaju ponovno čitanje Sinajskog zakona. Šema Izraela (6,1-25) veliki je čin vjere i ljubavi Izraela prema jedinome Bogu. Obećana zemlja je Božji dar (8,1-9,6) a nije dug Izraelovoj vjernosti koja više ne postoji te ga stoga Bog mora odbaciti (24,1-4). Bog međutim obećava proroka koji će biti veći od Mojsija. Tu je i opis prorokova identiteta (18,9-22). Na kraju se nalazi pripovijest o Jošuinom izboru za Mojsijeva nasljednika (31,1-8) i opis smrti Mojsija koji može samo izdaleka promatrati Obećanu zemlju (34,1-12).

3.1. Povijesno deuteronomističko djelo (Jš, Suci, 1/2 Sam, 1/2 Kr)

Tako se zove onaj blok povijesnih knjiga Staroga zavjeta koje pod dojmom pada Jeruzalema (587. pr. Kr.) opisuju Izraelovu povijest kao povijest nevjernosti, neposlušnosti naroda savezu s Gospodinom, što će se zaključiti katastrofom progona, kao što je bilo predviđeno u Pnz 28,15-68: Knjiga *Jošuina* pripovijeda osvajanje i podjelu zemlje. Tu je i povijest događaja Benjaminova plemena. Sva opisana mjesta – Jerihon, Gilgal, Aj i Gibeon – pripadaju Benjaminovu teritoriju. Osvajanje je prikazano kao »sveti rat«: sam Bog vodi Izraelovu vojsku u bitku. Bog izdaje zapovijed da uđu u zemlju (1,1-11). Prva poglavlja pripovijedaju nasilno osvajanje uz pomoć Rahabe, bludnice (2,1-24), prijelaz preko Jordana (3,1-17), pad Jerihona (6,1-21),

osvajanje Gibeona s Jošuinim »Stani, sunce« (10,1-15). Od 12. poglavlja nadalje nalazi se opis podjele zemlje po raznim plemenima te knjižica palestinskog zemljopisa u doba osvajanja.

Knjiga se zaključuje velikom skupštinom u Šekemu (24) za savez i za ustanovljivanje konfederacije plemena što prethodi monarhijskom razdoblju.

Knjiga *Sudaca* daje nam pregled života plemenâ u jednom od najmračnijih razdoblja Izraelove povijesti od osvajanja kanaanske zemlje do ustanovljenja monarhije. Osobe koje su prikazane u toj knjizi općenito se zovu suci, a najveći dio njih su vojni zapovjednici više nego suci u modernom smislu riječi. Među najpoznatijima su jedna žena, Debora (4), Gideon (6,1-7,22) i Samson (13,1-24; 16,1-31).

Osim tih činjenica, teološka slika koju knjiga nudi zaslužuje posebnu pozornost, jer predstavlja religioznu logiku koja je svezremenska. Raščlanjuje se u četiri trenutka: grijeh donosi kaznu, ali kajanje proizvodi slanje spasitelja. Riječ je o teologiji povijesti koja je nadodana nakon pripovijesti i primijenjena na sav Izrael. Ta teološka perspektiva nalazi se posebno u prologu: 2,6-3,6. Mirna povijest *Rute* smještena je u nasilna vremena koja opisuje Knjiga *Sudaca*. Ruta je Moapka, žena jednog Izraelca. On umire, a Ruta pokazuje izvanrednu vjernost prema svekrvi i duboku pobožnost prema Bogu Izraelovu.

Dok povijest sudaca pokazuje nezahvalnost naroda koji se udaljuje od Boga, Knjiga *Rutina* pokazuje blagoslov koji dolazi od stranca koji se obraća Bogu Izraelovu.

3.1.1. Od Samuela do Šaula (1 Sam 1-15)

Posljednji Izraelov *sudac* je Samuel, u drugoj polovici XI. st. pr. Kr. Samuel je pozvan na svoje proročko poslanje prije rođenja (1 Sam 1-2). Za vrijeme svoga su-

dovanja ističe se po svojoj proročkoj djelatnosti (3.7,15-17). Filistejsko zarobljavanje Kovčega saveza znak je dramatičnog trenutka za Izraelovu povijest (4,1-18). Bog se udaljio od svog naroda. Izrael je pozvan na razmišljanje.

Tako se pojavljuje Šaul, lik koji je most između *sudaca* i monarhijskog razdoblja. Šaul je karizmatički heroj prijelaznog razdoblja. Predstavljaju ga dvije suprotne tradicije. *Jedna je protumonarhijska* (8; 10, 17-27): Samuel i sav narod vide u zahtjevu starješina tešku uvredu Božjega kraljevanja nad izraelskim narodom. *Druga je za monarhiju*, s pripovijedanjem o Samuelu koji Šaula privatno pomazuje u Rami (9,1-10,1) i izvješćem o javnom proglašavanju nakon pobjede nad Amoncima (11,1-15). Međutim, prividni Šaulov uspjeh je prekratak, traje tek nekoliko godina, i ubrzo se pretvara u postupno propadanje monarhije (15,1-35). Šaul nije idealan kralj.

3.1.2. Šaul i David (1 Sam 16,1-31,13)

Ostatak prve Samuelove knjige (16-31) bavi se gotovo isključivo odnosima između Šaula i Davida. Razne tradicije pripovijedaju Davidov ulazak na dvor: kao Šaulovoga štitonoše nakon izbora u Betlehemu (16,1-13.14-23) i kao pobjednika nad Filistejcima s ubojstvom gorostasa Golijata (17). Šaul se polako umanjuje, a David raste: slijede opisi Davidova prijateljstva s Jonatanom, Šaulovim sinom (18,1-5; 19,1-7; 20,1-23), i njegove ljubavi prema Mikali (19,8-18).

Šaulova zavist je međutim velika i David mora pobjeći iz njegove blizine (20,24-21,1). David se pokazuje velikodušnim prema Šaulu (24). Svi sa simpatijama gledaju na Davida: Abigajla ga savjetuje i brani (25), pa i sami Filistejci ga štite (27,1-7), a David igra dvostruku igru (27,8-12).

Šaul zaziva Samuelov duh (28). To je njegov posljednji pokušaj. Tragično završava svoju mučnu službu (31,1-13).

3.1.3. David, izraelski kralj (2 Sam 1-10)

David, kralj u Jeruzalemu (2 Sam 1,1-7,29). Protagonist Druge Samuelove knjige je David. On počinje kraljevati u Hebronu (2), a zatim je proglašen kraljem svega Izraela u Jeruzalemu (5). Njegov je odlučujući čin s velikim političkim i religioznim posljedicama: prenošenje Kovčega saveza u Jeruzalem (6). Odatle važnost Božjega saveza s Davidom (7). To je vrhunac povijesti s Davidom. On neće sagraditi kuću Gospodinu, ali će mu Bog dati vječno kraljevstvo.

3.1.4. Povijest Davidova nasljedstva (2 Sam 11-1 Kr 2)

S 11. poglavljem Druge Samuelove knjige započinje povijest Davidova nasljedstva. David se zaljubljuje u Bat-Šebu; rađa se Salomon (11-12). Produljena i složena borba za nasljedstvo (2 Sam 15; 16; 17; 18, 19; 23) dostiže svoj vrhunac u Davidovoj smrti i u izboru Salomona za izraelskoga kralja (1 Kr 2,1-4; 10-12).

Salomon se ubrzo pokazuje mudrim i moćnim (3,4-13; 5,1-14). Ostvaruje Davidov san izgradnjom i posvećenjem Hrama (5,15-6,13; 6,37-7,1; 8,1-30.52-66).

Kralj međutim ubrzo postaje kriv zbog vjerskog otpadništva (11,1-43). To je propast. Kraljevstvo se dijeli na dva dijela.

3.1.5. Od podjele kraljevstva do progona (1 Kr 12,1-2 Kr 17,28)

Salomonovo se kraljevstvo nakon njegove smrti dijeli na dva dijela: izraelsko i juđejsko kraljevstvo. Podjelu proriče prorok Ahija (12). Započinje djelo velikih proroka.

Ilijin ciklus: prorok protiv Ahaba (16, 29-33; 17,1-16), Gospodin protiv Baala (18,1-46), Ilija bježi na Horeb (19,1-21).

Ilija je uznesen na nebo na ognjenim kolima, a nasljednik mu je Elizej (2 Kr 2,1-14). Elizejeva čuda: uskrisuje dječaka, umnaža kruhove, ozdravlja gubavca (4,8-37.42-44; 5,1-27).

Zatim se govori o kraju izraelskoga kraljevstva s padom Samarije (17,1-32).

Judejsko kraljevstvo naprotiv preživljava još dva stoljeća s izmjenjivanjem povoljnih i nepovoljnih događaja. Jedan od najznakovitijih kraljeva, Ezekija, pročišćuje kult pravoga Boga od poganskih elemenata (18,1-8) i pobjeđuje asirskoga kralja Sankeriba molitvom koju Gospodin uslišava. Ezekiju nasljeđuje Manaše, koji »je činio što je zlo u Gospodnjim očima« (21,1-18).

Labuđi pjev judejskog kraljevstva je Jošijina religiozna reforma, s centraliziranjem kulta u Jeruzalemu (22,1-23,30). Bio je to kraj za judejsko kraljevstvo. Duga stoljeća nevjernosti zamorila su Gospodina, koji je naredio kažnjavanje judejskog naroda: izgnanstvo.

Pad Jeruzalema (587. pr. Kr.) označava i kraj judejskoga kraljevstva (23,3-25, 30). Za autore deuteronomističkoga povijesnog djela tijekom monarhijskog razdoblja koje je, napose nakon Salomonove smrti, obilježeno dugotrajnom nevjerom Savezu s Gospodinom – osim ponekog rijetkog izuzetka – ima kao zaključak Božje kažnjavanje koje proroci nastoje odvratiti molbama, a to kažnjavanje znači progonstvo u Babilon.

4. KRONIČARSKO POVIJESNO DJELO (1-2 Ljet; Ezra i Nehemija)

Knjiga *Ezrina* i Knjiga *Nehemijina* pripadaju drugom velikom povijesnom djelu koje se oblikuje oko 300. pr. Kr. Dio toga djela su dvije knjige Ljetopisa, na koje se ne osvrćem jer su ponovno čitanje nakon

progonstva istih događaja o kojima je riječ u 1-2 *Samuelovoj* i u 1-2 o *Kraljevima*.

Knjiga *Ezrina* i *Nehemijina* pripovijedaju povijest judejskoga kraljevstva nakon babilonskoga sužanjstva.

Kir, perzijski kralj, svojim proglasom 358. pr. Kr. omogućuje povratak Židova u njihovu domovinu (*Ezr* 1). Dvije istaknute osobe su Zerubabel i Jošua. Njih dvojica su odgovorni za zajednicu koja se vratila u domovinu. Oni započinju obnovu Hrama vjerskim obredom (3,1-13). Židovi međutim nailaze na ozbiljnu prepreku u Samarijancima koji se, budući da imaju određenu administrativnu vlast nad Jeruzalemom, protive obnovi Hrama; radovi su zaustavljeni (4,1-5). Zatim se, na proročki savjet Hagaja i Zaharije te po dekretu novoga perzijskoga kralja Darija I, radovi ponovno nastavljaju i sretno privode kraju (5,1-7,28).

Ezra, za vrijeme svoga poslanja pisca-svećenika, nalaže strogu zabranu mješovitih ženidaba (9,1-10,17.44).

Nehemija se upućuje u Jeruzalem kao upravitelj 445. godine pr. Kr. i, u svom veličanstvenom projektu obnove grada i židova, ne da se zaplašiti protivljenjem upravitelja Samarije i drugih zavidnih osoba (*Neh* 1,1-2,20). Jeruzalemska zajednica sučeljava se s radovima, a upornost Židova pobjeđuje suparništvo mrskih susjeda (4,1-5,19). Židovi su obnovljeni u manje od dva mjeseca (6,15-18).

Židovski narod stupa u kontakt sa Sinajskim Bogom, ponovno zauzeto izabirući Mojsijev zakon (8,1-18). Posvećenje židova slavi se velikom svečanošću (12).

5. PROROCI

Prorok je čovjek riječi koji, ukorijenjen u prošlosti, zna čitati sadašnjost kako bi gledao u budućnost.

5.1. Ukorijenjen u prošlosti

Prorok obično ima duboke korijene u svom okruženju. Na drevnom Istoku i u Izraelu prorok je jako vezan za kralja i ta veza s kraljem i s institucijom ukorijenjuje ga u prošlost. Snagom predaje duboko je vezan s prošlošću iako je uvijek čita u službi sadašnjosti. Prorok čita sadašnjost u svjetlu prošlosti i neprekidno započinje na predajama naroda. Dovoljno je prisjetiti se Hošejina prijanjanja uz predaju Izlaska i velikih povijesnih slika u *Ezr 20* i *Ezr 23*. Dok je svećenik čovjek prošlosti (obreda, ponavljanja, zakona), prorok je čovjek ukorijenjen u prošlosti.

5.2. Zna čitati sadašnjost

Govori ljudima svoga vremena. Njegova je poruka često popraćena formulom: »Ovako govori Gospodin«, ili: »Gospodin je govorio«. Sudovi koje izgovara u Božje ime... čuda koja priopćava... obećanja... pozivi na obraćenje... vezani su uz događaje njegova vremena. Prorok je osoba koju Bog zove da prenosi njegovu volju. Njegov je zadatak u sadašnjim događajima čitati Božji zahvat. Valja se prema tome približiti prorocima proučavajući povijesni kontekst u kojemu su djelovali. To su ljudi koji znaju čitati sadašnjost u službi prošlosti i budućnosti na dugi rok čije središte tvori Božje djelovanje (protivno pismoznancima i službenicima koji su zauzeti za sadašnji trenutak i za neposredno). Svi su oni u potpunosti svjesni svoga poziva. Uvjereni su da ne govore u vlastito, nego u Božje ime. Više negoli pisci, oni su propovjednici. Tek će se u drugom trenutku njihova proroštva zapisati.

5.3. Upravljen prema budućnosti

Prorok je upravljen prema budućnosti jer zna čitati sadašnjost u dubinu te vidi

neprekinutost Božjega djelovanja u svjetlu prošlosti i tradicije i vjeruje da je Bog vjeran: budućnost naroda nije zatvorena nego otvorena Božjem zahvatu i spasenju. »Znakovi« moraju pomoći vjeri slušatelja kako bi vjerovali u Božje djelovanje u bliskoj budućnosti. Nada u Božje djelovanje je u temelju tog otvaranja prema budućnosti. Prorok može na izvanredan način izgledati čovjek budućnosti (poput Deuteriozajje, Ezekijela itd.), ali je mjesto proročke riječi uvijek danas.

Prije nego predstavimo pojedine proroke, htjeli bismo još reći da, unatoč različitim osobnostima proroka i povijesnim vremenima u kojima su pozvani djelovati, proroci imaju zajedničke konstante koje služe za ocrtavanje njihovoga identiteta i koji se odnose na proroke svih vremena. Prorok je *onaj kojega Bog zove, onaj tko posjeduje snažnu ljudskost, jasno poslanje, hrabro riskira, posjeduje izvanrednu osobnost*. Božji narod, Crkva, danas ima to proročko poslanje i vrši ga pomoću misijskog zalaganja krštenika. Svaki kršćanin je po krštenju izabran, pozvan, Bog ga pomazuje da bude prorok te biva poslan u svijet da naviješta riječ Božju. U kršćanskom životu mladoga čovjeka u njegovu hod u vjere prate ti izvanredni svjedoci, koji su proroci svih vremena, napose oni iz Staroga zavjeta.

Obično se proroke, imajući u vidu njihov povijesni kontekst, dijeli na proroke prije izgnanstva, one u izgnanstvu i one poslije izgnanstva. Proročke knjige u Bibliji su tako raspoređene da tri velika proroka – Izaiju, Jeremiju i Ezekijela – slijedi dvanaest malih proroka.

5.4. Izaija

5.4.1. Božja poruka (1-39)

Izaija je prvi od »velikih proroka«. Propovijedao je u glavnom gradu judejskoga kraljevstva od 746. do 701. pr. Kr. Njego-

va se poruka ukorjenjuje u iskustvu svetosti Boga koje je on doživio u trenutku svoga poziva (6). Božjoj svetosti suprotstavlja se Izraelov grijeh (1,1-9). Bog će pozvati *sve ljude* na vječni mir u Jeruzalemu (2,2-5). Izraelski narod, naime, jest vinograd koji ne daje plodova (5,1-7).

Izaija je prorok vjere. Ahaz se naprotiv ne uzda u Gospodina i bit će smijenjen: ne služi ispunjavanju Božjeg spasiteljskog plana. Izaija tada proriče providonosno rođenje Emanuela (7,1-17). Rađa se nada: rođio se sin (8,23-9,6), novi David (11,1-9). Gospodin spašava (14,1-21), poziva sve na eshatološku gozbu (25,6-10a).

5.4.2. Radosna vijest izgnanicima (40-55)

Poruka poglavlja 40-55 u Knjizi Izaijinoj upućena je Židovima prognanima u Babilon. Pripada anonimnom proroku. Njegove riječi sličje Izaijinim riječima te ga se stoga naziva Deuteroizaijom (= »drugi Izaija«). Propovijeda u posljednjim vremenima progonstva u Babilonu. Vidi u Kiru, perzijskome kralju (558-530. pr. Kr.), Mesiju Spasitelja kojega je Bog izabrao da oslobodi Izrael iz ropstva i ponovno ga dovede u Jeruzalem. To je poruka utjehe. Sâm Bog se zalaže kako bi, na putu koji je otvorio u pustinji, poput dobroga pastira vodio izraelski narod u domovinu (40,1-11). Međutim, Bog je Gospodin cijeloga svijeta, on je onaj koji ga je stvorio (40,12-31).

Toj zbirci pripadaju i takozvane *Pjesme Sluge Jahvina*: 42,1-9; 49,1-9a; 50,4-9; 52,13-53,12.

Židovski svijet je u toj tajanstvenoj osobi vidio patnički i progonjeni izraelski narod, dok je kršćanstvo tu vidjelo prethodno uobličjenje Isusove smrti za sve ljude.

5.4.3. Prorokove riječi povratnicima u domovinu (56-66)

Posljednji dio Izaijine knjige pripada vremenu neposredno nakon progonstva.

Pokazuje sve poteškoće na koje Židovi nailaze u ponovnoj izgradnji nove židovske zajednice. Subota i Hram ponovno su dobili na važnosti (56,1-8).

Taj se dio završava himnom novom Jeruzalemu, o novom stvaranju (65,16b-25).

6.6. Jeremija

Desetak godina prije kraja judejskoga kraljevstva, Jeremija je od Boga dobio zadatak (1,4-10) da narodu pokaže kakva će biti njegova sudbina: njegov skori pad ako se ne obrati Bogu. Gorkim riječima prorok poziva Judu na obraćenje (2,1-13) i naviješta najezdu sa sjevera (4,5-29). Prekorava zbog lažnog povjerenja u Hram (7,1-26). Utječe na duhovni uspjeh Josijine reforme i proriče čudesa spasenja koja predstavljaju *knjigu utjehe*: 30,1-31,22; 3,6-13.

Kako bi se upoznalo unutarnji Jeremijin svijet, najbolje je čitati njegov *duhovni dnevnik* koji je poznat kao *Jeremijine ispovijesti*: 11,18-23; 12,1-6; 15,10-21; 17,14-18; 18,18-23; 20,7-18.

5.6. Ezekiel

Prorok Ezekiel prima Božji poziv kraj rijeke Kebar koja spaja Babilon s Urukom (1-13). U neobičnom viđenju vidi Božju slavu (1,4-28) te dobiva zadatak da usmjeruje babilonske prognanike (2,1-3).

Njegovo propovijedanje sastoji se od dva dijela. Prije uništenja Jeruzalema (587. pr. Kr.) su čudesa u pogl. 4-24. Ezekiel predviđa zlu kob Jeruzalema, grada koji je grešan i klanja se idolima, te ga Bog prepušta kazni: 9,1-11; 10,18-22; 11,22-25. Grijeh naroda opisan je kao preljub: 16,1-34.

Ezekiel potiče na obraćenje, promatrajući svakoga čovjeka kao onoga tko je odgovoran za svoje grijeh: 18,1-32.

Vrhunac njegove misli je 20. poglavlje: Božja dobročinstva trebala su potkrijepiti

vjeru naroda. Ako je Bog spasio svoj narod unatoč njegovim grijesima, to se događa zbog časti njegova imena. No Izrael ne želi znati o tome te je kažnjen progonoštvom (19). Nada u spasenje ponovno se rađa kod nekih prognanika, oni će biti »ostatak« budu li se obratili: 6,8-10.

Nakon pada Jeruzalema (587. pr. Kr.), Ezekiel dijeli pesimizam prognanika. On međutim vidi i kako Gospodin iseljava iz Judeje zajedno sa svojim narodom poput pastira, jedinoga vjernog pastira (34,23-31).

36. poglavlje razvija temu unutarnjega čišćenja koje provodi dinamični Božji »duh«. Da kazna nije konačna, pokazuje se u vide-nju suhih kostiju, koje Božji duh oživljava (37,1-14). Božja »Slava« uzima u posjed Hram koji više neće biti profaniran (43,1-9). Iz njegovih će temelja izbiti izvor koji će svu zemlju učiniti plodnom (47,1-12).

5.7. Daniel

Knjiga Danielova, iako je u kanonu stavljena među proroke, pripada onoj literaturu koja se naziva *apokaliptičnom* i koja se javlja u Izraelu u teškom makabejskom razdoblju. Zasigurno je upotrebljava u šest pripovijesti o Danielu i o njegovim drugovima. U proročkome dijelu (7-12) pokazuje kako prognitelji prolaze, ali će Božje kraljevstvo i njegovi *sveci* doći. Nabukodonozor prihvaća Danielovu mudrost i priznaje Boga Izraelova (1,1-21; 2; 4).

Glavno viđenje u kojemu je sadržana istinska teologija povijesti jest viđenje u 7. poglavlju: četiri životinje i *Sin Čovječji*.

5.8. »Mali proroci«

Zatim slijedi dvanaest »malih proroka«. Poruka nekih od njih je osobito znakovita i stoga citiramo neke njihove isječke: *Hošea* je prorok Božje nježnosti. Njegov obiteljski život je simbol Božjeg odnosa sa svojim narodom (1,1-2,25). Bog se udaljuje

od svog naroda dok se on ne obrati k Njemu (5,15-6,6). Božja nježnost i ljubav su izvor praštanja (11,1-11). *Joel* pripada vremenu neposredno nakon babilonskoga sužanjstva (oko IV. st. pr. Kr.). Najavljuje katastrofu *dana Gospodnjega* i izlivanje Duha na svako tijelo (1,15-3,5).

To preuzimaju *Djela apostolska* u 2. glavi, jer vide ostvarenje toga proroštva na dan Pedesetnice.

Amos je prorok Božje pravde. Pozvan je u svoje zvanje iz ovčinjaka dok je na paši te je poslan na sjever kako bi Izrael čuo Božju osudu za svoje društvene i moralne grijeha (3,1-6,14).

Tema kazne daje mjesto temi ponovne obnove pomoću *ostatka*. Završni dio knjige pokazuje spasenje posredstvom Davida potomka (8,14-9,15).

Jona: Knjiga Jonina je mali *povijesni roman*, koji vrijedi cijeloga pročitati jer razvija teme univerzalizma spasenja.

Mihej, suvremenik Izaijin, obrađuje tematiku koja je vrlo slična Amosovoj. S onu stranu mračnih povijesnih okolnosti on nazire obraćenje (7, 7-10) i buduću slavu Davidove dinastije. Veličanstveno čudo u 5,1-6 slavi rođenje Osloboditelja u Betlehemu, mjestu iz kojega potječe Davidova dinastija.

Hagaj je prorok razdoblja nakon sužanjstva, koji hrabri ponovnu izgradnju Hrama. Njegovo je ime simbol optimizma za židovstvo nakon izgnanstva: 1,1-15; 2,15-23.

Zaharija je propovijedao kao i njegov suvremenik Hagaj, o ponovnoj izgradnji Hrama i zajednice. Čini se da je čudo u 3,6-10 odjek Božjega saveza s Davidom. Prorok opisuje krunjenje vrhovnog svećenika i ponovnu izgradnju Hrama (6,9-15). Naviješta za budućnost dolazak poniznoga Mesije (9,9-16) i Božju ponovnu uspostavu kraljevstva (14,1-21).

Riječi proroka *Malahije* u Knjizi Malahijinoj potječu iz prve polovice V. stoljeća. Hram je ponovno izgrađen, ali Ezra i Nehemija još nisu započeli svoju djelatnost. Prorok predstavlja šest govora u obliku rasprave. Njegova kritika upravljena je posebice malovjernim ljudima: 1,1-14; 2,10-17; 3,1-12.

Biblija u čitavom Starom zavjetu na svakoj stranici ponavlja te dvije središnje ideje koje upravljaju sveukupno Izraelovo i kršćansko iskustvo: Gospodin je Bog stvoritelj i spasitelj; u stvaranju i u povijesti spasenja sjaji se Božja dobrota koja je vječna, zahvaljujući njegovoj vjernosti.

Stvaranje i spasenje, dobrota i vjernost četiri su stupa biblijske starozavjetne misli.

6. MUDROSNA PORUKA

H. Cazelles ovako opisuje »mudrost«: ona »je umjetnost dobrog uspjeha u ljudskom privatnom i kolektivnom životu, ona je i temelj čovječanstva, razmišljanja i razmatranja o toku stvari i o čovjekovu ponašanju«.

Prema prologu Knjige *Izreka* (1,1-7), »mudrost« je umjetnost mišljenja i viđenja. Mudrosni ideal poznaje, nakon sužanjstva, znatan poticaj.

U Knjizi *Izreka* sadržane su drevne izreke koje su tvorile razne zbirke pripisivane raznim »mudracima«: 22,17-24,12. Najnoviji dio je najbogatiji od svih: 1,8-9,19. Mudrac poziva da se traži mudrost kao istinski Božji dar. Nju je Bog stvorio prije svih vjekova i surađivao je s njom kod stvaranja svijeta: to je tema 8. poglavlja, vrhunska točka starozavjetne objave o mudrosti.

Jedan od najvećih problema mudrosne literature jest ovaj: zašto dobri trpe i umiru, dok zli trijumfiraju i uživaju u bogatstvu i užicima?

To je i egzistencijalna briga Knjige *Jobove*: 1,1-2,13. Job trpi i traži razlog svoga

trpljenja. Međutim, ne nazire nikakvu svjetlost (3,1-26). Jedan mu prijatelj kaže da pati zato što ima grijeha (8,1-20). Bog postupa na zbudjujući način: nitko ga ne razumije, a Job traži objašnjenje: 9,1-4,11-24; 10,1-7. On zna da je nevin, ali ako je sagriješio, spreman je platiti svojim trpljenjem: 31,1-23. Međutim, nije moguće odgovoriti na pitanje čemu patnja: čovjek mora razumjeti da Bog mudro upravlja svijetom i da mu čovjek ne može suditi. Pozvan je priznati svoju nesposobnost da sve objasni: 38,1-40,2. Tada Job priznaje svoju malenost (40,3-5) i pouzdaje se u Boga (42,2-6).

Jedna druga mudrosna knjiga, *Propovjednik* (hebrejski *Qohelet*), bavi se istim problemima. Riječ je o zbudjujućoj knjizi. Qohelet kritizira sreću i kaže da je na ovoj zemlji sve ispraznost: 1,1-2,26. Jedino Božja misao može donijeti nešto radosti: 11,7-12,7.

Talijanski katehetski direktorij podsjeća da kateheza »želi voditi prema zrelosti vjere«¹⁸. Stoga se kateheza oslanja na riječ, iskustvo, svjedočanstvo. Poruka Sinode biskupa iz 1977. potvrđuje kako je »da bi se svaki oblik kateheze ostvario u svojoj cjelovitosti, neophodno nužno ujediniti poznavanje Božje riječi, slavljenje vjere u sakramentima i ispovijedanje vjere u svakodnevnom životu«¹⁹. Mudrosne se knjige svojom porukom, koja se temelji osobito na iskustvu, na najbolji način smještaju u katehezi mladih. U središtu mudrosnog razmišljanja je čovjek. Mudrosne su knjige kateheza o čovjeku u svim njegovim dimenzijama. Pozornost prema svakodnevnom iskustvu i prema stvorenome (npr. u Knjizi *Jobovoj* i u Knjizi *Izreka*) pomaže

¹⁸ *Documento di Base per il rinnovamento della Catechesi*, br. 30.

¹⁹ *Poruka Sinode*, br. 11.

da se razmišlja te da se znaju uočiti velike pouke ljudskoga iskustva i na temelju malih svakodnevnih činjenica.

Tu je zatim i knjiga koja sažeto prikazuje sveukupno izraelsko religiozno iskustvo i koja je ogledalo izraelske duhovnosti: *Knjiga Psalama*. Dobro je proučavati psalme od kojih je ta knjiga sastavljena prema književnoj vrsti koju predstavljaju. Postoje neki mudrosni psalmi koji uznose zakon kao spasonosnu Božju riječ (npr. *Pš* 1) i neki lijepi hvalospjevi, kao što je »himan čovjeku« (npr. *Pš* 8). Drugi su molba i jadikovka (npr. *Pš* 22). Ima i pokorničkih psalama, kao što je glasoviti *Pš* 51. Tu su napokon i mesijanski psalmi koji opijevaju Davidovu dinastiju i pripravljaču na Mesijin dolazak, kao što su *Pš* 2, 110 i 72. Da bi moljenje psalama moglo uroditi plodom u životu mladih, potrebno je prije svega *vjerovati u psalme*. To je »molitva siromaha« koju Isus rabi tijekom svoga zemaljskog života, koja je proširena i obogaćena pobožnošću, iskustvom vjernika u pravoga Boga, bilo Židova bilo kršćana. To je hvala nebeskome Ocu s usana Crkve. »Bogu se ide po Bogu.« To se događa napose na osobito vrijednom području molitve.

Isus je doveo do zrelosti i hranio svoju hvalu i svoje klanjanje molitvom psalama. *Psalmi* valja i proučavati. Valja započeti dovoljnim upoznavanjem Staroga zavjeta kako bi se uočila vjerska i proročka važnost događaja o kojima pjeva psalmist. Bez toga je besmisleno pronicati i stvarno pripočavati osjećaje koji su izraženi u psalmima: oduševljenje, razočaranje, negodovanje, molbu, zahvalu. Valja steći »starozavjetnu« dušu onoga tko očekuje Spasitelja. Nužno je obratiti se Starom zavjetu i zatim započeti zdušno i produbljeno uvođenje u Stari zavjet!

Valja barem jednom u životu poduzeti sustavno egzegetsko-duhovno proučavanje

psalama, pomoću dobrog prijevoda i kompetentnoga vodiča. Danas, hvala Bogu, ne nedostaje ni jednoga ni drugoga.

Napokon, valja *ljubiti i živjeti psalme*. Treba naučiti crpiti iz psalama one sveopće ideje koje su uključene u konkretni kontekst drevnoga istočnjačkoga svijeta kako bi ih se uvelo u stvarno postojanje svih dana. Treba prenositi u današnje društvo religiozne ideje koje psalmist naviješta obogaćujući ih novozavjetnom stvarnošću i ispunjenjem.

Knjiga Psalama je knjiga naroda koji je spontan i iskren pred svojim Bogom. Svatko od nas je tijekom stoljeća tu ponovno izražen čitavim svojim unutarnjim iskustvom.

7. DEUTEROKANONSKE KNJIGE

U prvim stoljećima Crkve vladala je neodlučnost o božanskom podrijetlu nekih knjiga Staroga zavjeta. To su tzv. *Deuterokanonske knjige* (=uključene u kanon tek u drugom trenutku), koje protestanti zovu *apokrifi*. Toj skupini među ostalima pripada *Knjiga Tobijina* (lijepa knjižica koju valja pročitati cijelu: riječ je o velikim temama pravednika koji je stavljen na kušnju i o uslišanoj molitvi) te dvije *Knjige Makabejaca*.

Savjetovali bismo da se, zbog njezine teološke gustoće, pročita 7. glava iz Druge knjige o Makabejcima (riječ je o pripovijedanju o mučeništvu sedmero braće). Razmišljanje o prošlosti nudi zatim teologija *Knjige Sirahove* s pohvalom mudrosti (24. poglavlje), koja se može postaviti uz *Izr* 8, te s pohvalom ocima (44-50), koja je dugački sažetak povijesti spasenja.

Na početku I. st. pr. Kr. neki Židov iz Aleksandrije piše na grčkome *Knjigu Mudrosti*, posljednju knjigu Staroga zavjeta. To je poruka nade za egipatske Židove koji

žive u idolatrijskom okruženju: 13. poglavlje prikazuje besmislenost idolatrije.

Božji narod prošao je dugu povijest i uvijek se kreće između sadašnjosti pune nostalgije za paradigmatikom prošlošću i iščekivanja budućega spasitelja. Pogled je upravljen prema naprijed.

Dvije deuterokanonske knjige, Knjiga Sirahova i Knjiga Mudrosti, za nas kršćane pripadaju u mudrosnu literaturu.

Kako povijest malo-pomalo odmiče, ispunjenje spasonosne nade sve je bliže. Mesijanska vremena počinju se ispunjava. Ispunila se *evanđeoska priprava*. U *punini vremena* dolazi Krist. Nalazimo se u Novom zavjetu.

C. VRIJEME IZMEĐU DVAJU ZAVJETA

1. UVOD

Između posljednje knjige Staroga zavjeta koja je napisana oko 50. pr. Kr., Knjige Mudrosti, i prve knjige Novoga zavjeta koja je napisana 51. po Kr., Prve poslanice Solunjanima, stoljeće je šutnje što se tiče biblijskih knjiga. U tom razdoblju nastaje međutim opsežna literatura koja tvori povijesni i duhovni kontekst u kojemu se formirao Isus i čiji odjeci, barem implicitno, postoje i u Novom zavjetu. Možda nije lako pristupiti tim knjigama zbog jezika na kojima su napisane i rijetkih izdanja koja su na raspolaganju, ali neka se zna da ta djela postoje i da umnogome osvjetljaju Novi zavjet. Naravno, nije riječ o kanonskim spisima, tj. o spisima koje Crkva prihvaća kao nadahnute, ali oni nam svojim sadržajem pomažu shvatiti židovsku misao u tome posebno dramatičnom povijesnom trenutku u kojemu se po Božjem utjelovljenju uočava prijelaz iz Staroga u Novi zavjet. Govoriti o »apokrifnoj literaturi«

gotovo prezirno, ili ponekad i o »rubnoj literaturi«, nije pravedno: ti spisi po svojemu literarnom nastanku i po svojemu društvenom i političkom, ali i vjerskom i duhovnom značenju, zaslužuju da ih se bolje upozna ne samo s obzirom na širenje i aktualiziranje biblijskoga teksta Staroga zavjeta, nego i s obzirom na to koliko su ih koristili autori Novoga zavjeta.

Ograničeni prostor ovom nam prigodom ne dopušta opširniji prikaz te problematike, ali ćemo ipak nastojati ukratko iznijeti ono bitno.

2. »BIBLIJA« JOSIPA FLAVIJA

Pod tim nazivom razumijeva se cjelokupno djelo toga palestinskog Židova, koji je napisao kompletnu povijest svoga naroda koja je suvremena spisima Novoga zavjeta i koju možemo obuhvatiti u ove četiri knjige međusobno vrlo različite:

Židovski rat: To je povijest Palestine od uplitanja Antioha Epifana (175. pr. Kr.) do pada Masade (73. ili 74. po Kr.). Iako je riječ o svjetovnoj povijesti, ona je vjerna tradicionalnom nadahnuću »povijesti spasenja«.

Židovske starine: Riječ je o zbirci od dvadeset knjiga koje obuhvaćaju povijest Izraela od priče o stvaranju svijeta do vremena u kojemu je Palestinom vladao rimski prokurator Gesije Flor (64. po Kr.). To je »Josipova Biblija«. Ona počinje s biblijskom činjenicom i uključuje je u njemu suvremenu kulturu. Njena redakcija izvršena je u isto vrijeme kad i redakcija četiriju evanđelja kršćanske Biblije: Josipu i evanđelistima zajednički su materijali, metode i pojmovi (tako npr. između evanđelista Luke i Josipa postoji iznenađujuće literarno srodstvo).

Autobiografija: To je dodatak drugom izdanju *Starina* u kojemu Josip Flavije od-

govara na neke optužbe. Valja obratiti pozornost na genealogiju kojom započinje.

Protiv Apiona: Riječ je o raspravi u dva sveska u kojoj Josip odgovara neprijateljima Izraela pokazujući drevnost židovskoga roda i nudeći sliku antisemitizma iz 1. st. po Kr.

3. »ARAMEJSKA BIBLIJA« I TARGUM

Riječ je o prijevodu cijele Biblije na aramejski jezik, prvo usmenom a zatim i pisanom, koji su palestinski Židovi stoljećima upotrebljavali u sinagogi. Odgovara velikim dijelovima Biblije: Pentateuhu, proročkim i mudrosnim knjigama. Ima dugu povijest koju bi vrijedilo poznavati. Nastala je iz liturgijskih potreba sinagoge u vrijeme u koje se više nije poznavao hebrejski jezik. Imala je velik utjecaj na Novi zavjet. Od svoga početka kršćanstvo je naslijedilo tumačenje Biblije, bilo na aramejskom, ono o kojoj je ovdje riječ, bilo na grčkom jeziku, Bibliju »sedamdesetorice«. Novi zavjet nametnuo se kao nastavak Staroga zavjeta, ali ne nekog asketskoga Staroga zavjeta, nego obogaćenoga bezbrojnim usmenim predajama koje su spojene u targumska tumačenja, tj. u »Aramejsku Bibliju«. Kršćanska Biblija nije Stari zavjet plus Novi zavjet, nego rezultat sveopćeg djela tumačenja. Tek se na kraju moglo razlikovati dva bloka i priznati ih kao nadahnuti, Stari i Novi zavjet. »Ti targumi nisu nikada nastali iz neke akademske zabrinutosti, nisu ih napisali znanstvenici za znanstvenike, nego su nastali ponajprije zbog zahtjeva koje bismo mogli nazvati 'pastoralnima'. Poglavitna im je svrha bila da mnoštvu ljudi koji nisu imali posebne – bilo povijesne bilo književne ili teološke – kritičnosti, pomognu da razumiju značenje svetih Pisama: poznato nam je da bi se za vrijeme susreta obrazovanih osoba na

sinagotalnim susretima targum lako izostavio jer ga se smatralo suvišnim« (C. Buzzetti). Zbog pastoralnih razloga neke pomalo teške pojedinosti bijahu parafrazirane, a druge protumačene i aktualizirane.

4. »GRČKA BIBLIJA«: SEDAMDESETORICA

Riječ je o prijevodu Biblije na grčki jezik za aleksandrijske Židove u Egiptu. Od III. st. pr. Kr. pa nadalje Židovi u aleksandrijskoj dijaspori iz kulturalnih i liturgijskih razloga bijahu potaknuti na prijevod Biblije na grčki jezik. Legenda koju donosi *Aristejeva poslanica* kaže da su židovski zakon u Aleksandriji na grčki prevela sedamdeset i dvojica starješina koje su poslali iz Jeruzalema. Odatle naziv »sedamdesetorica«.

Nije riječ o prijevodu u modernom smislu riječi. Taj prijevod sadrži i »količinske« dodatke, kao što su neke knjige izravno napisane na grčkome jeziku (npr. *Salomonova mudrost*), »deuterokanonske« knjige o kojima je već bila riječ u dijelu u kojemu se govorilo o Starome zavjetu, te »kakovsne« dodatke s novim značenjem koje je pripisano nekim grčkim riječima, uz dodatke koji se odnose na tumačenje ili na usmenu tradiciju a koje je moguće tu i tamo uočiti u samome prijevodu.

Za Novi zavjet i za prve kršćanske spise, Sedamdesetorica predstavljaju dinamičnu povezanost, područje za susret i mjesto osmoze između onoga što će kasnije biti nazvano Starim i Novim zavjetom. Novije rasprave na katoličkome polju iznijele su navidjelo činjenicu koja je u prošlosti bila pomalo zanemarena. Da bi se razumjelo autore Novoga zavjeta, valja proučavati kulturalno okruženje u kojemu su sastavljeni ti spisi. Drevni prijevodi, napose oni aramejski i grčki, predstavljaju hermeneutski most između Staroga i Novoga zavjeta.

Osobe kojima je Isus govorio poznavale su židovsku Bibliju po grčkom i armejskom targumskom tumačenju. Novozavjetni autori su iskoristili uspješna tumačenja aleksandrijskih Židova bilo stoga što su upotrijebili grčki prijevod bilo zato jer su se obraćali publici koja je govorila i razmišljala na grčkom jeziku.

5. APOKALIPTIČKA BIBLIJA

Tim izričajem često se označava golemo literatura koja se razvila između II. st. pr. Kr. i kraja I. st. po Kr. i koja se naziva »apokaliptičnom«. Zasluga je kršćanstva što je sačuvalo uspomenu na nju jer su je Židovi odmah odbacili držeći je »apokrifnom«. Mnoge su je kršćanske Biblije sačuvali i osjetile njezin snažni utjecaj. Danas je znanstvenici ponovno otkrivaju jer predstavlja humus u kojemu je rođena i u kojemu se razvijala kršćanska Biblija te stoga što, napose u razdoblju progonstava, predstavlja poruku nade. To je »otkrivenje« konačne pobjede dobra nad zlim u povijesti, ali nas danas s onu stranu povijesti.

D. NOVI ZAVJET

1. UVOD

Život i vjeru prvotne zajednice poznamo po raznim spisima Novoga zavjeta. Napisani su s vrlo različitim značajkama: pripovjedački stil spisa o Isusovom zemaljskom životu (*Evandjelja*), povijesno-teološki stil *Djela apostolskih* koja razmišljaju o Crkvi početaka, poslanički stil *Pavlovih* i *Katoličkih poslanica*, apokaliptički stil posljednje knjige Novoga zavjeta, *Otkrivenja*.

Temelj svih tih spisa je zajednička vjera u Isusa Krista umrloga i uskrsloga. Središnje mjesto Isusa Krista jasno izranja u tim

spisima i predstavlja jednu od najznačajnijih točaka i za pastoral mladih zajedno s »projektom života« Isusa Krista, »evanđeoskim radikalizmom«, tj. onim radikalnim izborima koji označavaju Isusa Krista i njegove prve učenike koji su, dok se predstavljaju kao svjedoci Uskrsloga, i nastavljači Isusova projekta i njegovih radikalnih izbora, kao što proizlazi iz Djela apostolskih i iz nekih Pavlovih poslanica.

Ovdje ćemo prikazati neke glavne značajke tih spisa imajući na umu plan čitanja koji bi se mogao predložiti mladima, uvjereni da se drugo može naći vrlo opširno izloženo u specifičnim uvodima u te knjige. Naznačit ćemo ujedno i one točke Novoga zavjeta koje nam se čine najznačajnijim točkama za pastoral mladih.

1.1. Matejevo evandjelje i njegova kateheza

Matejevo evandjelje shvatilo je i predstavilo Isusa kao onoga koji vodi k ispunjenju povijesti i Izraelove nade: dug popis predaka (1,1-17: genealogija) povezuje Isusa s velikim likovima prošlosti, sve do Abrahama; događaji iz njegova djetinjstva podsjećaju na Mojsijeve događaje (1-2); u Govoru na gori Isus se pojavljuje kao učitelj koji uči nove Božje zahtjeve (5-7); svojom javnom djelatnošću uvodi prisutnost Božjega kraljevstva (8-25); njegova smrt i njegovo uskrsnuće očituju, konačno, njegov identitet Mesije i Sina Božjega, kojega su navijestili proroci (26-28).

Ni u jednome drugom evandjelju zajednica učenika nije toliko uključena u odnos Isusa i Izraela kao što je to u Evandjelju po Mateju. U sporu Isusa i Izraela, na koji Matej ukazuje već u izvještajima o djetinjstvu, od početka se otkriva poziv da se ode s onu stranu granice, da se otvori poganima, jer među njima ima puno više vjere nego u Izraelu.

Matej nam nudi *crkvenu i doktrinarnu* katehezu, pripovijest skupštine vjernika. To je usmjerenje koje se očituje u istom stilu, koji teži prema jasnoći, izbjegava površnost improvizacije i namjerno postaje shematski, stil koji pristaje liturgiji. Još se više očituje u prikazu događaja: prosvjetljeni vjerom Crkve, događaji postaju razumljivi. Matej se manje od Marka zanima za konkretne pojedinosti, ali nikada ne propušta priliku da uporno ističe ispunjenje Pisama, Isusovo predznanje, njegovu vlast; pokazuje zabludu izraelskog naroda koji slijedi svoje vode. Pripovijedanje pomaže stvaranju kršćanskog razumijevanja misterija posredstvom sudjelovanja u vjeri Crkve.

1.2. *Markova kateheza o Isusu*

Stil Markova evanđelja je narativan, ali se ne predstavlja kao jednostavna Isusova biografija. Epizode koje se iznose često su općenito povezane, a rasporedba događaja u prostoru i vremenu jasno je shematska; nedostaje osvrt na Isusovo djetinjstvo. Isus se tu pojavljuje kao zbunjujuća osobnost: istinski i osjetljiv čovjek, onaj koji liječi, izvanredni egzorcist, propovjednik koji je potpuno siguran u svoju poruku ili pak odlučan ne davati preveliki publicitet svojim riječima i djelima. Tko je taj? Izričito ili prešutno, to pitanje proteže se sveukupnim pripovijedanjem. Odgovor pruža paradoksalni skup objave i otajstva, moći i slabosti; njegovo naučavanje želi dovesti do čina vjere u Isusa Mesiju i Sina Božjega.

U malobrojnim stihovima prologa (*Mk* 1,1-11) Marko naviješta i razvija svoju temu: Isus je Mesija i Božji Sin. On to čini kao kateheta, tj. želi pomoći svojoj zajednici da premisli i ponovno izrekne svoju vjeru u Isusa. U Markovu evanđelju nalazimo samo dva čina vjere koja izgovara onaj tko sluša i vidi Isusa: »Ti si Pomazanik – Krist!« (8,29); »Zaista, ovaj čovjek bijaše Sin Božji!«

(15,39). Čini se da Marko želi reći kako jedino onaj tko je vidio ponižavajuću Isusovu smrt može istinski vjerovati.

Sveukupno pripovijedanje strukturirano je tako da uključuje učenika koji je pozvan produbiti svoju vjeru i otkriti svoj život u Isusovu životu. Markovo evanđelje može se shematski ovako prikazati:

- 1) Uvod: 1,1-13.
- 2) 1,14-8,30 Prvi dio: Isus je Mesija.
- 3) 8,31-16,8 Drugi dio: Isus je Sin Božji.

Marko je »kateheta« događaja i Isusova otajstva. On naviješta događaj Krista: nudi nam *kerigmatsko* pripovijedanje. Izlaže činjenice u njihovoj objektivnoj, zbunjujućoj stvarnosti. Markov stil je često stil usmene improvizacije, što pripovijedanju daje življi ton.

Markovo pripovijedanje je pripovijedanje svjedoka. Marko se ne boji sučeljavati s poteškoćama. Dapače, čini se da to namjerno radi. Ističe suprotnosti, naglašava paradoks: križ je skandalozan, ali nam on objavljuje Sina Božjega. Kod Marka nam se nameće otajstvo trpljenja i djeluje na nas kao da je riječ o nečemu izvana. Rezultat je čin vjere, podložnost Isusovu otajstvu (*Mk* 15,39).

1.3. *Lukino evanđelje i Djela apostolska*

Lukino je djelo jedino podijeljeno u dvije nerazdvojivo sjedinjene knjige (*Lk* 1,1-4; *Dj* 1,1). Ako se, nakon prvoga brzog čitanja, ponovno čita Lukino djelo, otkriva se u njemu dobro proučen zemljopisni i teološki plan. Spasenje dostiže sve ljude po djelovanju Isusa kojemu je dolazišna točka grad Jeruzalem i po djelovanju Crkve kojoj je polazište taj isti grad Jeruzalem pa sve do krajnjih granica svijeta: prema Jeruzalemu – od Jeruzalema – putevima svijeta.

Lako je ustanoviti da je autor nastojao pokazati kako se u Isusovu životu odražava život Crkve, dok se Isusov život odražava u životu zajednice.

Lukina nakana u pripremanju tih dviju knjiga je pomoći svojoj braći u vjeri da shvate valjanost, istinu i postojanost primljenoga nauka.

Ta kateheza o Isusu pojavljuje se i iz Evanđelja i iz Djela apostolskih. Drugotna svrha jest povesti svoje čitatelje do potpunog uključivanja u Isusov usud, tj. do istinskog svjedočanstva. To pokazuje i činjenica što su u njegovu djelu Isusov život i život Crkve simetrični.

Zaključno, Luka u svom radu očituje skrb povjesničara i pisca: razvoj događaja prikazan je u dobro oblikovanom pripovijedanju. Međutim, on nema hladnu objektivnost nepristrana pripovjedača. Njegovo pripovijedanje je pripovijedanje učenika koji ponovno proživljava povijest svoga učitelja. Tako je npr. za učenika pripovijedanje Isusove muke kod Luke ujedno i poziv: valja slijediti Isusa na križnome putu. Pripovijedanje je prema tome *osobno* i *poučno*. Pobuđuje ili potvrđuje zalaganje svakoga u nasljedovanju Krista.

1.4. Ivanovo evanđelje

Različito je od ostala tri koja su međusobno toliko slična da ih se zove »sinoptičkima«. Za razliku od sinoptika, Ivan daje mnogo prostora Isusovu djelovanju u Judeji (1,35-42), prikazujući barem tri njegova puta u Jeruzalem. On navodi samo sedam čudesa, koja naziva »znakovima« ili »djelima«. Donosi dugačke svećane govore (npr. *oproštajni govor* za vrijeme Posljednje večere). Poseban je način predstavljanja Isusa. Jedino u Ivanovu evanđelju čitamo neke važne definicije o Isusu: Ja sam svjetlo (8,12; 9,5), vrata (10,7-9), dobri pastir (10,11-14), pravi trs (15,1), uskrsnuće i život (11,25), kruh koji daje život (6,35-48). Isus je stvarni čovjek, ali je već prije uskrsnuća pun »slave« Božje.

Tipično je Ivanovo postojano nastojanje na *slavnom vidu* života i nadasve na pripovijedanju muke. Po patnjama i poniženjima Ivan neprekidno vidi kako se očituje Isusova slava. Njegova ga muka proslavlja. Isus od početka, kad Juda izlazi iz dvorane Posljednje večere, izjavljuje: »Sada je proslavljen Sin Čovječji i Bog se proslavio u njemu!« (Iv 13,31). Malo kasnije, svećenička molitva unaprijed izriče tumačenje muke u tom svjetlu: »Oče, došao je čas: proslavi Sina svoga.«

Ivanova kristologija ima sastavnice koje su vrlo zanimljive mladima: Isus ima za ljude riječ koja odgovara njihovoj dubokoj nadi jer je on vječna Božja Riječ koja objavljuje Oca i zajedno s njime skriveni identitet čovjeka, Sin Božji koji čovjeku dariva život vječni.

Isusovu povijest, koju svjedoče učenici, valja shvatiti u evanđelistovoj teološkoj optici: »znakovi«, muka, uskrsnuće otkrivaju Kristovo otajstvo. Ivan to ukratko izlaže u kratkim formulama vjere. Onaj tko prihvaća Očevo svjedočanstvo dolazi do kršćanske vjere koja je također božanski dar. Međutim, uvijek postoji rizik odbacivanja. Vjerniku se otvaraju beskrajne dubine Trojstva i zajedništvo s trima božanskim osobama.

Kršćanski život započinje darom Duha i obilježen je novom zapovijedu koju Isus ostavlja svojimima.²⁰

1.5. Prve Pavlove poslanice

Prva i Druga poslanica Solunjanima (*1 Sol*, *2 Sol*), Prva i Druga poslanica Korinćanima (*1 Kor*, *2 Kor*), Poslanica Galaćanima (*Gal*) i Poslanica Rimljanima (*Rim*) tvore skupinu spisa koji su drevniji od Pavla, pa i od Novoga zavjeta. Riječ je o šest poslanica koje nas vraćaju u razdoblje koje

²⁰ Te pravce Ivanova evanđelja ističe i Katekizam za mlade Talijanske biskupske konferencije »Ne samo o kruhu«.

je vrlo blizu prvim počecima kršćanstva. Ti su spisi malo teološke rasprave, malo pastoralne smjernice, a malo osobno dopisivanje. Predstavljaju prvi pokušaj teološkog razmišljanja, sustavnog proučavanja sadržaja kao Radosne vijesti spasenja.

1.6. Poslanice iz zatvora

Poslanice *Kološanima*, *Efežanima*, *Filemonu* i *Filipljanima* znanstvenici ujedinjuju u jedinstveni književni blok. U njima se nalazi izrazito pozivanje na Pavlov zatvor. Poslanice *Kološanima* i *Efežanima* sadrže dubok nauk o Isusu i Crkvi. I Poslanica *Filipljanima* nudi solidan nauk o Isusu Kristu (2,6-11), dok se u ostatku više približava tonu Poslanice *Filemonu*, a obje su obilježene osobnim Pavlovim nadahnućem.

Katekizam za mlade Talijanske biskupske konferencije nudi mnoge poticaje za mladenačko razmišljanje koji su preuzeti iz Pavlovih poslanica iz zatvora. Navještaj Uskrsloga je navještaj Isusa Krista Sina Božjega. On je takav već u situaciji sniženja i poniženja u smrti na križu (*Fil* 2,6-9); prepoznaje ga se i još više razumije u njegovu uzdignuću i proslavi, pobjedi nad smrću, kao prvaka novoga života (*Fil* 2,6-9). Nije međutim dovoljno razmatrati otajstvo uskrsnuća. Mladi moraju usvojiti mudrost uskrsnuća, živjeti u vremenu, ali kao oni koji su uskrsnuli. Moraju vrednovati situacije i stvari te odlučiti o vlastitim ponašanjima s onom sposobnošću razlučivanja koja dolazi od događaja Uskrsloga.

Bogat dinamičkim poticajima na religiozno »povijesno smješteno«¹ djelovanje, mladi čovjek koji se sučeljava s tim spisima bježi od lažne dileme nezalaganja u vremenitome. Svjestan da je novo stvorenje, mladi čovjek koji odlučuje nasljedovati Uskrsloga dovodi u krizu ona prvenstva na kojima se razvija društvo: novac, posao, blagostanje, slobodu koja donosi štetu dru-

gima. Cilj mladoga čovjeka ostaje ravnoteža na koju ukazuje Pavao, bogat kršćanskim iskustvom: »Što mi god bijaše dobitak, to poradi Krista smatram gubitkom«² (*Fil* 3, 7-14). Ljudske se vrednote relativiziraju pred novom najvišom vrednotom »Isusa Krista uskrsnuloga Sina Božjega«.

Prosvijetljen onim što Pavao kaže Efežanima, mladi vjernik zna da stvara povijest predlažući društvu prvenstvo Božje riječi nad ljudskom riječju, prvenstvo ljubavi kako to želi Bog nad sve proširenijom slobodnom ljubavlju, prvenstvo života nad smrću, prvenstvo čovjeka Božjega suradnika, prvenstvo Boga Oca svakoga čovjeka.

1.7. Pastoralne poslanice

Tako se zovu dvije poslanice *Timoteju* i *Poslanica Titu*. Namijenjene su dvama intimnim Pavlovim suradnicima, *pastirima* Crkve u Efezu i na Kreti. Raspravljaju o vrlo specifičnim problemima kako bi mjesni pastiri bili usmjereni da ih riješe u svjetlu evanđelja. Opis povijesnoga prisustva Isusa iz Nazareta među ljudima nalazi u 2 *Tim* 1,9-10 najviši književni izričaj, istinsko kristološko usredotočenje. Pozvan da živi u Crkvi, mladi vjernik otkriva da je ona zajedništvo, živo pravilo u njoj je »agapa«, tj. ljubav otvorena prema Bogu i upravljena prema čovjeku koji je njegova slika. To zajedništvo ljubavi povijesno se konkretizira u službama jer, kao što podsjećaju Pavlove pastoralne poslanice, Crkva zajedništva je Crkva koja je sva ministerijalna, Crkva u kojoj služenje službenika, od biskupa do laika koji su zauzeti na raznim stranama, uključujući i kršćanski volontarijat mnogih mladih, stavlja ljudske, kulturne i kršćanske darove u službu dobra ljudi.

1.8. Poslanica Hebrejima

Posebnu pažnju zaslužuje i *Poslanica Hebrejima*, koju danas više nitko ne drži

Pavlovom poslanicom. Njezin autor, svojim oštroumnim razmišljanjem o istinskoj naravi svećeništva i žrtve, kazuje kako je Isus svećenik, štoviše jedini istinski svećenik.

Ponovno otkrivši »zajedničko svećeništvo vjernika«, Drugi vatikanski sabor u toj poslanici, kao i u Prvoj Petrovoj poslanici, nalazi svoj doktrinarni temelj: u Kristu je svaki vjernik postao svećenik. U ponudi-uništenju tijela Isusa Krista po njegovoj smrti dogodila se obnova sveukupne ljudske naravi. Više ne postoji odvojenost između žrtve i Boga jer je Bogu osobito draga Isusova čovječja narav; niti između bogostovlja i života jer Isus nije ponudio nešto izvanjsko nego sebe samoga. U njemu je ponudio i nas. U našem zajedništvu s Kristom i u mogućnosti da mu ponudimo same sebe te da primimo njegove darove sastoji se svećeništvo svih kršćana, koje se naziva opće, odnosno svećeništvo vjernika.

1.9. *Katoličke poslanice*

Postoje i neki spisi Novoga zavjeta koji su možda manje poznati, ali zaslužuju svu našu pažnju. Od starine ih se naziva *katoličkim poslanicama* jer sadrže katoličku, tj. sveopću poruku. Ima ih sedam: dvije *Petrove poslanice*, *Jakovljeva poslanica*, tri *Ivanove poslanice* i *Judina poslanica*. To su posljednji »glasovi« izravnih svjedoka Krista uskrsnuloga.

U dvjema Petrovim poslanicama nalaze se razni dijelovi koji su i danas vrlo aktualni: potreba da kršćani žive u nadi i da svoju vjeru prereknu u društvu koje je nezainteresirano, dapače često neprijateljski raspoloženo prema religioznim vrednotama. Drugi aktualni element je ponovno otkriće Božjega naroda kao svećeničkog naroda, a to je daljnji razvoj nauka koji već postoji u Poslanici Hebrejima. »Ministerijalno svećeništvo, svojim specifičnim služenjem, čini te je sav Božji narod aktivan i ujedinen u vršenju općega svećeništva koje

se ostvaruje i u sakramentalnom, liturgijskom sudjelovanju kao i u svakodnevnom osobnom i društvenom životu« (R. Fabris).

I za Jakovljevu poslanicu može se reći da sadrži brojne elemente aktualnosti. Podsjećamo na dva koji su važni i u pastoralu mladih: odnos između vjere i života te zalaganje za oslobođenje čitavoga čovjeka, ili, kao što se to kaže, zalaganje za promaknuće čovjeka. Danas je svijet u situaciji u kojoj je potrebno kršćansko svjedočenje živjeti usred svijeta kao kvasac zemaljske stvarnosti.

Zalaganje za promaknuće čovjeka je problem kršćanskog zalaganja. Postoji pravda i kršćanska solidarnost u svijetu, pa prema tome i praksa te ekonomska i društvena politika koje teže ostvarivanju čovjekove vladavine u pravdi, u slobodi i u miru. Središnja vrednota Jakovljeve poslanice je ova: nema vjere bez djela, niti djela bez vjere. »Nije li Bog one koji su svijetu siromašni izabrao da budu bogataši u vjeri i baštinici Kraljevstva?« (*Jak 2,5*).

1.10. *Otkrivenje*

Posljednja knjiga Novoga zavjeta je *Otkrivenje*, knjiga koja je za mnoge kršćane još uvijek »zapečaćena«, knjiga koja sadrži poruku nade. To je kršćanska teologija povijesti, poruka nade upravljena kršćanima svih vremena. Napetost prema završnom smještaju povijesti spasenja prožima i kvalificira aktualno događanje. Ljudska povijest neodvojivo je profana i religiozna. Crkva živi uronjena u svijet, sudjeluje u njegovim dramama, osjeća njegove krize, pati od posljedica idolatrije i nasilja koji vladaju u građanskom društvu.

Apokalipsa unaprijed obznanjuje videenje novoga svijeta što ga Bog nudi čovječanstvu: »Evo, sve činim novo« (*Otk 21,5*).

I za Novi zavjet smo kurzivom pisali tekstove koje valja pročitati kako bi se steкао opći uvid u njega.

Literatura:**I. Biblija općenito**

Attualizzazione della parola di Dio nelle nostre comunità, EDB, Bologna 1983.

ARENHOEVEL D., *Così nacque la Bibbia*, EDB, Bologna 1977.

BISSOLI C., *La Bibbia nella scuola*, Queriniana, Brescia 1982.

CIMOSA M. – F. MOSETTO (ur.), *Parola e vita*, LDC, Leumann 1983.

CIMOSA M., »La Bibbia nella MD di Giovanni Paolo II«, u: *La Donna oggi*, LDC, Leumann 1989.

FOSSION A., *Leggere le Scritture*, LDC, Leumann 1982.

LOHFINK G., *Ora capisco la Bibbia*, EDB, Bologna 1977.

Il soffio delle Scritture, LDC, Leumann 1986.

LOSS N. M., »Il tema della donna e del matrimonio ordinato nella Lettera Apostolica MD«, u: *La donna oggi*, LDC, Leumann 1989.

II. Stari zavjet

BISSOLI C., *La Bibbia nella scuola*, Queriniana, Brescia 1982.

BISSOLI C., *I giovani e la Bibbia*, Elle Di Ci, Leumann 1974.

CHARPENTIER E., *Per leggere l'AT*, Borla, Roma 1982.

CIMOSA M. – F. MOSETTO (ur.), *Un Dio che libera. Studi sull'Antico Testamento*, Elle Di Ci, Leumann 1982.

CIMOSA M., *Genesi 1-11. Alle origini dell'uomo*, Queriniana, Brescia 1987.

CIMOSA M., *Levitico, Numeri. Un popolo libero per il servizio di Dio*, Queriniana, Brescia 1981.

CIMOSA M., *Isaia, l'evangelista dell'Emmanuele (Is 1-39)*, Edizioni dehoniane, Napoli 21988.

CIMOSA M., *Temi di sapienza biblica*, Edizioni dehoniane, Roma 1989.

III. Međuzavjet

BUZZETTI C., *La Bibbia e le sue trasformazioni*, Queriniana, Brescia 1984.

LE DEAUT R., *Introduction à la littérature targumique*, 1, PUB, Roma 1966.

MCNAMARA M., *I Targum e il Nuovo Testamento*, EDB, Bologna 1978.

PAUL A., *Che cos'è l'intertestamento*, Gribaudi, Torino 1979.

IV. Novi zavjet

CHARPENTIER E., *Per leggere il NT*, EDB, Bologna 1982.

CIMOSA M. – F. MOSETTO (ur.), *Parola e Vita*, LDC, Leumann 1983.